

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Žaloba a rozsudek (vzájemný vztah)

Katedra občanského práva

Vypracovala:

Lucie Novotná

Dubičné 79

370 06 České Budějovice

Vedoucí diplomové práce:

Prof. JUDr. František Zoulík, CSc.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem v ní vyznačila všechny prameny, z nichž jsem čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Lucie Musilová

Obsah

Úvod.....	3
1 Žaloba a rozsudek v souvislostech právního řádu.....	4
2 Žaloba a rozsudek.....	5
2.1. Pojem žaloby.....	5
2.2. Náležitosti žaloby.....	6
2.2.1. Obecné náležitosti.....	7
2.2.2. Zvláštní náležitosti.....	8
2.3. Pojem rozsudku.....	10
2.4. Náležitosti rozsudku.....	11
3 Historický exkurz.....	15
3.1. Období Říma.....	15
3.1.1. Pojem žaloby a rozsudku v římském právu.....	15
3.1.2. Římský proces civilní.....	16
3.1.3. Rozdíly římského a dnešního civilního řízení.....	17
3.2. Období Středověku.....	17
3.3. Formování moderního civilního procesu.....	18
4 Žalobní právo.....	19
5 Druhy žalob a rozsudků z hlediska obsahu petitu.....	21
5.1. Žaloba a rozsudek ve věci osobního stavu.....	22
5.2. Žaloba a rozsudek na plnění.....	23
5.3. Žaloba a rozsudek určovací.....	24
5.4. Žaloba a rozsudek o založení, změnu či zrušení právního vztahu.....	26
6 Druhy rozsudků z hlediska předmětu řízení.....	26
6.1. Rozsudek konečný.....	27
6.2. Rozsudek částečný.....	28
6.3. Rozsudek mezitímní.....	28
6.4. Společná ustanovení pro rozsudek částečný a mezitímní.....	29
7 Vzájemný vztah žaloby a rozsudku.....	30
7.1. Procesní vztah.....	30
7.2. Procesní úkony.....	31
7.3. Procesní podmínky.....	32
7.3.1. Procesní podmínky na straně soudu.....	33

7.3.2.	Procesní podmínky na straně účastníků řízení.....	34
7.3.3.	Negativní procesní podmínky.....	35
7.3.4.	Nedostatky procesních podmínek a jejich následky.....	36
7.4.	Žalobní petit.....	36
7.5.	Vztah z hlediska předmětu žaloby a žalobního důvodu.....	38
7.6.	Vztah z hlediska právních účinků žaloby a rozsudku.....	40
7.7.	Rozsudek a předmět řízení.....	41
7.8.	Řízení zahájené žalobou neboli tzv. sporné řízení.....	43
7.9.	Řízení zahájené i bez návrhu neboli tzv. nesporné řízení.....	45
8	Vzájemný vztah žaloby a rozsudku pro zmeškání a rozsudku pro uznání.....	47
9	Rozhodnutí o žalobě podle části páté Občanského soudního řádu.....	48
10	Závěr.....	49
	Seznam použité legislativy a seznam zkratk.....	50
	Seznam použité literatury a pramenů.....	51

Úvod

Civilní právo procesní nespočívá pouze a výlučně na platné zákonné úpravě, ale představuje něco více. Má své teoretické základy, postupně budované v oblasti naší právní kultury od 19. století. Vůdčí myšlenkou teoretických základů civilního procesu je jeho samostatnost v systému práva a tedy samostatnost procesních institutů.

Počátky civilního procesu lze ale vystopovat prakticky ve všech historických právních řádech. Nejvíce údajů máme z vývoje raného římského práva a z právního vývoje germánských států ve středověku.

Samotný pojem civilního procesu se charakterizuje jako soubor právních vztahů vznikajících v důsledku postupu soudu a dalších procesních subjektů při poskytování ochrany soukromoprávním a některým jiným právním vztahům.¹

Rozhodnutí představuje konečný úsudek soudu o projednávané věci. Soud rozhodnutím řeší otázku, co je právem (ve smyslu platného objektivního práva – právního řádu), čemu soud poskytne ochranu, případně svoji donucovací moc. Takové konečné rozhodnutí představuje cíl procesu. Proces bez rozhodnutí by neměl smysl, rozhodnutí by zase ovšem ztrácelo jakýkoli význam, kdyby nemohlo být vynuceno státní mocí.²

Žaloba jako návrh na zahájení řízení a rozsudek jako odpověď na tento návrh je nezaměnitelný vztah. Jejich těsnou souvislost jsem se pokusila vystihnout, ale předpokladem pro to je zákonitě i samotné vysvětlení a definice jednotlivých procesních nástrojů, což je také logicky předmětem mého zkoumání nevyjímaje nahlédnutí do minulosti a počátků celého občanského práva procesního.

Cílem mé práce není nastínit nové názory a poznatky týkající se žaloby, rozsudku a jejich vzájemného vztahu. Naopak jsem se zaměřila spíše na samotné sloučení různých těchto již existujících názorů a na teoretický pohled na celou tuto problematiku.

¹ Prof. JUDr. Alena Winterová a kolektiv: Civilní právo procesní, 3. vydání, Linde Praha a.s., Praha 2004, str. 40

² Boura, F.: Soudní rozhodnutí, 1. vydání, Orbis, Praha, 1957, str. 9

1 Žaloba a rozsudek v souvislostech právního řádu

Z procesního hlediska je žaloba procesním úkonem, jímž se žalobce obrací na soud se žádostí o poskytnutí právní ochrany proti určitému odpůrci. Tento procesní úkon vyvolává řízení, uvádí do pohybu soudní postup, jehož konkrétní účastníky a konkrétní předmět závazně vymezuje, zakládá povinnost soudce o něm v souladu s právem rozhodnout. Žaloba je zde proto, aby jejím prostřednictvím byla poskytována právní ochrana právu, které stát nedovoluje bránit svépomocí.

Ten, kdo uplatňuje nebo brání svůj právní zájem, má iniciativu, která se projeví v dispozici. Zde se rozlišuje dispozice řízením a dispozice předmětem řízení. Jako příklad dispozice s řízením u procesu, který je ovládán dispoziční zásadou (sporné řízení je ovládáno touto zásadou)³, je to, že podáním žaloby vlastně účastník řízení zahájí nebo tím, že vezme žalobu zpět způsobí na zastavení daného řízení soudem. Jako příklad dispozice s předmětem řízení je možné uvést uzavření soudního smíru, rozšíření návrhu v průběhu řízení. Dispozicí s předmětem řízení dochází k působení na zahájení, průběh a rozsah i skončení řízení.

Procesní právo je třeba považovat za právní odvětví veřejnoprávní, avšak procesní právo se zároveň vyznačuje určitými zvláštnostmi, zejména pokud by šlo o civilní proces. Ten obsahuje i aspekty soukromoprávní povahy. V současnosti je občanské právo procesní samostatný právní obor, který má rovné postavení s občanským právem hmotným.

Zakotvení těchto institutů už poskytuje Ústava ČR č.1/1993 Sb. ve svém čl. 4, kde hovoří o tom, že základní práva a svobody jsou pod ochranou soudní moci. Právo na soudní a jinou právní ochranu znamená ochranu procedurální, tj. především právo na tzv. spravedlivý proces před orgány státu (zvláště soudními). Dále se tomuto tématu věnuje ústava v hlavě čtvrté nazvané: moc soudní. A dále Listina základních práv a svobod č. 2/1993 Sb., která se věnuje této problematice v hlavě páté. Je zde zabezpečeno právo, že každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu. Tím nejdůležitějším zdrojem v českém právním řádu je ale zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád ve znění pozdějších předpisů. Tento právní předpis je výlučným prostředkem ochrany subjektivních materiálních práv před soudem. Upravuje postup soudů a účastníků ve

³ druhá zásada (princip) v občanském právu procesním se nazývá zásada oficiality – zde je omezena dispozice s řízením a dispozice s předmětem řízení

vztazích, jejichž předmětem jsou oprávnění a povinnosti, které tvoří obsah vztahů občansko a obchodněprávních, rodinněprávních a pracovněprávních.⁴

Úkolem soudního řízení je stanovit, jaké je vlastně adekvátní pravidlo chování obsažené v normě hmotného práva a jaké chování by tomuto modelu mělo korespondovat.⁵

Mezi prameny občanského procesního práva nutně řadíme ty právní předpisy, které upravují postup při vydávání aktu aplikace práva či v souvislosti s ním (proces). Procesní normy se vyznačují určitými zvláštnostmi a to jak z hlediska působnosti (rozsah použitelnosti) tak z hlediska místního, osobního a časového.

2 Žaloba a rozsudek

2.1. Pojem žaloby

Žaloba je jeden ze základních stavebních kamenů civilního procesu. Je právním institutem, který přirozeně plní více funkcí. Vyjádření pojmu žaloba nám podává zákon v § 79 odst. 1 OSŘ – návrh na zahájení řízení, který se týká dvoustranných právních vztahů mezi žalobcem a žalovaným.

Žaloba, jakož i systém norem ji upravujících, je pouze prostředek umožňující provedení společensky potřebné kvalitativní změny vztahů hmotněprávních ve vztahy procesněprávní.⁶

Současné pojetí žaloby převážně odpovídá pojetí ve smyslu abstraktního žalobního práva. Uplatňované subjektivní právo však nemůže zůstat mimo rámec žaloby a sporné otázky vztahu subjektivního práva a žalobní formy jeho uplatňování se znovu objevují v problému prvků civilní žaloby, kterými jsou

- o Strany (účastníci řízení)
- o Předmět žaloby (žalobní nárok)
- o Žalobní důvod

⁴ Kindl, M., Šíma, A., David, O.: Občanské právo procesní, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., Plzeň, 2005, str. 64

⁵ Harvánek, J.a kol.: Právní teorie, Brno, 1995, str. 196

⁶ Steiner: Žaloba v poměru k právu hmotnému a procesnímu, právník 1974, str. 441

Podle § 18 OSŘ mají účastníci v občanském soudním řízení rovné postavení. Soud je povinen zajistit jim stejné možnosti k uplatnění jejich práv. Jsou jimi žalobce a žalovaný. Předpokladem účasti je způsobilost být účastníkem, kterou má pouze ten, kdo má způsobilost mít práva a povinnosti, jinak ten, komu ji zákon přiznává. Protože účastníci představují individualizační prvek žaloby, jsou na sebe vzájemně vázáni, a zásadně nemá v průběhu sporu docházet ke změně v osobách. Pokud pak přece jen ke změně dojde, musí být tato opřena o výslovné zákonné ustanovení.

Předmětem žaloby je žalobní nárok neboli procesní nárok. Jeho přesná formulace má být obsažena v té části žaloby, která se nazývá žalobní petit. Touto částí žaloby se budu blíže zabývat v této práci v bodě 6.2. Žalobce musí přesně svůj žalobní nárok vyjádřit, což je důsledek převážně dispozitivního charakteru soukromých práv.

Žalobním důvodem se převážně rozumí ten právní poměr, o nějž žalobce opírá svůj uplatňovaný nárok. Tento prvek civilní žaloby není jen teoretickou kategorií a praktické problémy s tím spojené nelze podceňovat. Soudní praxe je občas nucena řešit sporné otázky s žalobním důvodem spojené.

2.2. Náležitosti žaloby

Každá žaloba musí obsahovat náležitosti, aby se na ni dalo pohlízet jako na podání v procesním smyslu podle občanského soudního řádu. § 79 odst. 1 OSŘ právě tyto náležitosti stanovuje s odkazem na § 42 odst. 4: „řízení se zahajuje na návrh. Návrh musí kromě obecných náležitostí obsahovat jméno, příjmení a bydliště účastníků (obchodní firmu nebo název a sídlo právnické osoby, označení státu a příslušné organizační složky státu, která za stát před soudem vystupuje), popřípadě též jejich zástupců, vylíčení rozhodujících skutečností, označení důkazů, jichž se navrhovatel dovolává, a musí být z něj patrné, čeho se navrhovatel domáhá. Ve věcech vyplývajících z obchodních vztahů musí návrh dále obsahovat identifikační číslo právnické osoby, identifikační číslo fyzické osoby, která je podnikatelem, popřípadě další údaje potřebné k identifikaci účastníků řízení. Tento návrh, týká-li se dvoustranných právních vztahů mezi žalobcem a žalovaným (§90), se nazývá žalobou.“ Z toho vyplývá, že návrh v řízení sporném nebo nesporném (návrh na zahájení řízení nebo žaloba) musí

obsahovat všechny výše uvedené náležitosti, že tedy pro návrh na zahájení řízení platí shodné požadavky jako pro žalobu.

Musíme rozlišovat náležitosti obecné a náležitosti zvláštní. Každá žaloba vždy musí obsahovat obecné náležitosti každého úkonu podle § 42 odst. 4 a zvláštní náležitosti stanovené ve výše zmiňovaném § 79 odst. 1.

2.2.1. Obecné náležitosti

Obecné náležitosti jsou uvedeny v již zmiňovaném § 42 odst. 4 OSŘ – „Pokud zákon pro podání určitého druhu nevyžaduje další náležitosti, musí být z podání patrné, kdo je činí, které věci se týká a co sleduje, a musí být podepsáno a datováno. Je-li účastník zastoupen advokátem, může být podpis advokáta nahrazen otiskem podpisového razítka, jehož vzor byl uložen u soudu, kterému je podání určeno. Podání je třeba předložit s potřebným počtem stejnopisů a s přílohami, tak, aby jeden stejnopis zůstal u soudu a aby každý účastník dostal jeden stejnopis, jestliže je to třeba.“ Nyní krátce k jednotlivým náležitostem:

- o Označení soudu, kterému je podání určeno – procení význam je v tom, že tím žalobce vyjadřuje své určení věcné a místní příslušnosti pro projednání dané věci, anebo volbu příslušnosti tam, kde je dána příslušnost na výběr. Určení příslušnosti žalobcem ani žalobcova volba příslušnosti nemusí být vždy správné, v tom případě následuje postup soudu podle § 104a resp. § 105, s tím, že žalobce svůj názor již vyjádřil.⁷
- o Uvedení osoby, která žalobu podává – touto osobou je dle ustanovení § 90 OSŘ žalobce
- o Označení, které věci se žaloba týká – zde je důležitý element právní důvod žaloby důležitý k označení věci.
- o Uvedení, co se žalobou sleduje – to je požadavek, který je splněn v žalobním petitu, který spadá do kategorie zvláštních náležitostí, proto se o něm dále zmiňuji v sekci zvláštních náležitostí.
- o Podpis – žaloba musí být žalobcem podepsána vlastnoručně. V případě, že je žalobce zastoupen zákonným zástupcem, podepisuje návrh pouze zástupce. Pokud má zmocněnce, stačí, podepíše-li žalobu pouze on. Je-li zmocněncem

⁷ Prof. JUDr. Alena Winterová a kolektiv: Civilní právo procesní, 4. vydání, Linde Praha a.s., Praha 2006, str. 219

advokát, může být jeho podpis nahrazen otiskem podpisového razítka, jehož vzor je uložen u soudu. Za právnickou osobu podepisuje návrh statutární orgán nebo zaměstnanec právnické osoby.

- o Datum – je to podstatná náležitost žaloby, přesto však procesní účinky nejsou spojeny s vyhotovením návrhu žalobcem, ale jsou spojeny s podáním žaloby soudu podle § 81 odst. 1 OSŘ.

2.2.2. Zvláštní náležitosti

Zvláštní obligatorní náležitosti žaloby jsou podle § 79 OSŘ:

- o označení účastníků popř. jejich zástupců –
 - Jméno, příjmení a bydliště účastníků
 - Obchodní firma nebo název a sídlo právnické osoby
 - Označení státu a příslušné organizační složky státu
- o Vylíčení rozhodujících skutečností
- o Označení důkazů, jichž se navrhovatel dovolává
- o Z návrhu musí být patrné, čeho se navrhovatel domáhá.

Ve věcech vyplývajících z obchodních vztahů musí ještě navíc návrh obsahovat:

- o Identifikační číslo fyzické osoby, pokud je podnikatelem
- o Identifikační číslo právnické osoby
- o Popřípadě údaje potřebné k identifikaci účastníků

Označení účastníků popř. jejich zástupců – Každou fyzickou osobu podávající návrh je třeba označit jménem, příjmením a bydlištěm. Výjimečně je potřeba uvést ještě jiný dostatečně rozlišující znak jako je např. označení otce a syna bydlících na stejné adrese apod. U právnické osoby se uvádí o jakou formu právnické osoby se jedná, její jméno, pod kterým byla zapsána do obchodního rejstříku, její sídlo. V případě, že se právnická osoba do obchodního rejstříku nezapisuje, uvádí se název, pod kterým byla zřízena. V případě státu jako účastníka řízení se označuje uvedením jeho názvu a označením úřadu, který má za stát v dané věci jednat.

Vylíčení rozhodujících skutečností – Jsou to skutečnosti, které jsou nezbytně nutné k tomu, aby bylo jasno, o čem a na základě čeho má vůbec soud rozhodnout. Je to

vlastně žalobcova povinnost vyplývající z povinnosti tvrzení a břemena tvrzení. Žalobce vyvozuje z těchto skutečností své porušené nebo ohrožené právo. Správná individualizace těchto skutečností slouží k vymezení předmětu řízení po stránce skutkové. Právní důvod žaloby totiž žalobce není povinen uvádět, často ani v pozici laika k tomu nemá potřebné znalosti, ale určitou svou právní představu jistě má. Z ní si pak může odvodit, které skutečnosti budou ty zásadní a rozhodující. Je to vyjádřeno tradičními latinskými formullemi: „da mihi factu, dabo tibi ius“ (dej mi fakt – skutečnost –, dám ti právo), „iura novit curia“ (soud zná právo).⁸ Jsou to nejružnější jevy vnějšího světa, zákonitosti a vztahy, jedinečné předměty apod.

Rozhodující skutečnosti, které nebyly uvedeny v žalobě, je možné dodatečně během řízení v prvním stupni doplnit, zásadně až do vyhlášení rozhodnutí. V některých sporech, které jsou vypočteny v § 118b, je možné doplňovat tyto skutečnosti jen do skončení prvního jednání.

Označení důkazů, jichž se navrhopatel domáhá – je to povinnost žalobce označit důkazy, jichž se dovolává na podporu vylíčených rozhodujících skutečností (důkazní povinnost). Plyne ze všeobecné povinnosti důkazní. Důkazní prostředky se ale nemusejí vztahovat ke skutečnostem, které není třeba dokazovat podle § 121 OSŘ a to jsou:

- Skutečnosti obecně známé
- Skutečnosti známé soudu z jeho činnosti
- Právní předpisy uveřejněné nebo oznámené ve Sbírce zákonů ČR

Dále se také nemusejí vztahovat ke skutečnostem, u nichž je dána právní domněnka. V tomto případě platí tvrzená skutečnost, dokud nebude prokázán opak. Za důkaz mohou sloužit všechny prostředky, jimiž lze zjistit stav věci, zejména tedy výslech svědků, znalecký posudek, zprávy a vyjádření orgánů a právnických osob, listiny, ohledání a výslech účastníků.

Důkazy je potřeba označit v žalobě pokud možno tak, aby mohly být ihned provedeny. V případě svědků například je nutné uvést jejich jména, příjmení, bydliště. U listin je nutná jejich dostatečná individualizace. I orgány je třeba řádně identifikovat, aby nebyly zaměnitelné, tzn i označením adresy, na které mohou být obesláni. Není

⁸ Občanské právo procesní, Praha 1989, s. 139

ovšem vyloučeno splnit svou důkazní povinnost až v rámci přípravy jednání nebo až při jednání.

Údaj o tom, čeho se navrhovatel domáhá neboli žalobní petit - určuje, o čem má soud ve věci samé jednat a rozhodnout. Žalobce formou petitu označuje svůj nárok a rozhodnutí, které od soudu žádá. Petit musí být přesný, jasný, určitý a srozumitelný. Žalobní petit soud nemůže překročit, tzn. že výrok soudního rozhodnutí musí odpovídat žalobnímu petitu. Jinak řečeno soud nesmí přiznat žalobci jiná práva a uložit jiné povinnosti, než jsou navrhovány žalobcem. Je zde výjimka v případě zahájení řízení i bez návrhu nebo jestliže z právního předpisu vyplývá určitý způsob vypořádání vztahu mezi účastníky. Pak je soud oprávněn překročit návrhy účastníků a přisoudit více, než čeho se domáhají.

Žalobní petit je pokládán za vyvrcholení žalobní narace (vylíčení rozhodujících skutečností). V žalobní naraci musí mít žalobní petit svůj podklad, žalobní návrh je jakési vyústění žalobní narace. Základem je jejich věcný soulad. Blíže se žalobnímu petitu věnuji v kapitole 6.5. v rámci vzájemného vztahu žaloby a rozsudku.

2.3. Pojem rozsudku

Rozsudek je ve své podstatě odpovědí na to, zda žalobou uplatněný nárok je nebo není oprávněný. Rozsudkem má být rozhodnuto o celé projednávané věci. Pod podmínkou, že je to účelné, soud může rozhodnout rozsudkem jen o části předmětu řízení nebo jen o základu projednávané věci. Jsou-li splněny podmínky pro vydání některého z těchto rozsudků, může tak soud rozhodnout bez ohledu na to, zda to účastníci navrhnou či nikoliv. Účastníci ovšem mají právo se vyjádřit k tomu, zda takový postup je možno považovat za účelný.⁹

Je to zvláštní forma soudního rozhodnutí, jímž soud rozhoduje ve věci samé podle § 152/1 OSŘ. Věcí samou se rozumí nárok, který byl předmětem řízení, a jeho příslušenství s výjimkou nákladů řízení. Je výsledkem žalobního práva, a to bez ohledu na to, zda žalobě bylo vyhověno zcela nebo částečně anebo zda byla zamítnuta.

⁹ Kindl M., Šíma A., David O.: Občanské právo procesní, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., Plzeň, 2005, str. 221

Žalobní právo znamená subjektivní právo každého jednotlivce (i skupin jednotlivců) vůči státu jako povinnému subjektu na poskytnutí náležité právní ochrany tomu, kdo se jí dovolává.¹⁰

Dělit rozhodnutí lze např. z hlediska účinků, které mají na hmotněprávní vztahy, jež jsou předmětem řízení. Tímto způsobem rozlišujeme rozhodnutí konstitutivní a deklaratorní.

Provedeme-li rozbor rozhodnutí, která může soud v občanském soudním řízení vydat, můžeme je rozdělit do dvou skupin. Prvou skupinu rozhodnutí tvoří ta, na jejichž základě vznikají, mění se nebo zanikají hmotněprávní vztahy anebo jejich prvky. V ostatních případech rozhodnutí jen autoritativně prohlašují existenci nebo neexistenci hmotněprávních vztahů nebo jejich prvků. Do těchto dvou skupin je možné zařadit kterékoli meritorní rozhodnutí soudu vydané v nalézacím řízení, což jednak znamená, že existují dvě různé kategorie soudních rozhodnutí, a dále, že neexistuje už žádná jiná kategorie kromě těchto dvou.¹¹

2.4. Náležitosti rozsudku

Náležitosti rozsudku stanovuje § 157 OSŘ a to takto:

- Záhlaví rozsudku
- Výrok rozsudku
- Odůvodnění rozsudku
- Poučení o tom, zda je přípustný opravný prostředek
- Závěrečná část

Záhlaví rozsudku – musí vždy začínat označením, že jde o rozsudek, a že je vydán jménem republiky. Dále se v něm uvádí následující:

- Označení soudu, který rozsudek vydal
- Jména a příjmení soudců a přísedících, kteří rozsudek přijali
- Přesné označení zástupců účastníků
- Účast příslušného státního zastupitelství
- Účast úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových

¹⁰ Prof. JUDr. Alena Winterová a kolektiv: Civilní právo procesní, 3. vydání, Linde Praha a.s., Praha 2006, str. 214

¹¹ Zoufík, F.: Konstitutivní rozsudky, Právník, 1966, str. 433

- Označení projednávané věci
- Údaj o tom, zda jde o částečný rozsudek, mezitímní rozsudek, rozsudek pro uznání nebo rozsudek pro zmeškání

V záhlaví rozsudku se účastníci řízení označují stejně jako v žalobě. Účast státního zastupitelství nebo Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových se vyznačí v záhlaví rozsudku pouze pokud vstoupí do zahájeného řízení. Pokud podají návrh na zahájení řízení, jejich označení se uvede v rámci údajů o účastnících řízení. V záhlaví se neuvádí den vyhlášení rozsudku.

Výrok rozsudku – Ve výroku rozsudku se uvádí obsah rozhodnutí ve věci samé a rozhodnutí o nákladech řízení. Výrok rozsudku upravuje § 155/1 OSŘ takto: „obsah rozhodnutí ve věci samé vysloví soud ve výroku rozsudku. Ve výroku také rozhodne o povinnosti k náhradě nákladů řízení; rozhodne-li jen o základu náhrady nákladů řízení, určí její výši v samostatném usnesení“. Jen výrok rozsudku je závazný z celého rozhodnutí, tudíž pouze on nabývá právní moci a je vykonatelný. Výrok může znít na:

- Plnění
 - Peněžité
 - Nepeněžité
- Na určení právního vztahu nebo práva
- Na založení, změnu nebo zánik právního vztahu

§ 155/2 OSŘ umožňuje, aby výrok rozsudku zněl i na plnění v cizí měně. Výrok rozsudku může znít i na zamítnutí žaloby. Soud může také vyhovět žalobě jen z části, pak musí výrok obsahovat obě části, jak výrok o zamítnutí žaloby v její části tak část, již se vyhovuje, protože konečný rozsudek musí vyčerpat celý předmět řízení. Ve výroku je potřeba uvést lhůtu k vykonatelnosti rozhodnutí, ale to jen v případě, že ji soud určí odlišně než stanoví § 160/1 OSŘ „uložil-li soud v rozsudku povinnost, je třeba ji splnit do tří dnů od právní moci rozsudku nebo jde-li o vyklizení bytu, do patnácti dnů od právní moci rozsudku; soud může určit lhůtu delší nebo stanovit, že peněžité plnění se může stát ve splátkách, jejichž výši a podmínky splatnosti určí.“

Výrok rozsudku nesmí obsahovat údaje, které vymezení práv a povinností účastníků jen zdůvodňují, i když tyto údaje byly uvedeny v žalobním petitu. Obsahuje-li výrok více výroků, rozlišují se římskými číslicemi od jednotky.

Odůvodnění rozsudku – § 157 odst. 2 OSŘ stanoví: „není-li dále stanoveno jinak, soud v odůvodnění rozsudku uvede, čeho se žalobce (navrhovatel) domáhal a z jakých důvodů a jak se ve věci vyjádřil žalovaný (jiný účastník řízení), stručně a jasně vyloží, které skutečnosti má prokázány a které nikoliv, o které důkazy opřel svá skutková zjištění a jakými úvahami se při hodnocení důkazů řídil, proč neprovedl i další důkazy, jaký učinil závěr o skutkovém stavu a jak věc posoudil po právní stránce; není přípustné ze spisu opisovat skutkové přednesy účastníků a provedené důkazy. Soud dbá o to, aby odůvodnění rozsudku bylo přesvědčivé“.

Úplné odůvodnění rozsudku obsahuje:

- a) Údaje o tom, čeho se žalobce domáhal a z jakých důvodů – jsou to údaje o žalobním petitu nebo jiném návrhu na rozhodnutí soudu a údaje o tom, čím žalobce své požadavky zdůvodnil po skutkové stránce
- b) Údaje o tom, jak se ve věci vyjádřil žalovaný – obrana žalovaného, námitky ostatních účastníků řízení atd.
- c) Výklad o tom, které skutečnosti má soud za prokázané a které nikoliv. Popřípadě může uvést, které skutečnosti jsou naopak pro rozhodnutí bezvýznamné
- d) Výklad o tom, o které důkazy soud opřel svá skutková zjištění, jakými úvahami se řídil při hodnocení důkazů a proč neprovedl další navrhované důkazy
- e) Závěr o skutkovém stavu věci
- f) Právní posouzení věci – výklad o tom, z jakých ustanovení zákona nebo jiného právního předpisu soud vycházel¹²

Odůvodnění má význam i pro přezkoumání rozsudku apelačním soudem a má zároveň svou výchovnou funkci. Odůvodnění rozhodnutí není potřeba, jestliže se usnesením zcela vyhovuje návrhu, jemuž nikdo neodporoval nebo jde o usnesení, které se týká pouze vedení řízení. Platební rozkaz také není odůvodňován.

Rozsudek pro uznání a rozsudek pro zmeškání mají zkrácené odůvodnění. Soud se zde omezuje na předmět řízení a na důvody, proč bylo rozhodnuto právě některým z výše uvedených rozsudků. U rozsudků, proti nimž není přípustné odvolání a u rozsudků, kde se účastníci vzdali odvolání, dochází také ke zkráceným odůvodněním.

Poučení – Rozhodnutí vždy musí obsahovat poučení o opravném prostředku s výjimkou žaloby pro zmatečnost a na obnovu řízení. Musí také obsahovat poučení o

¹² Bureš J., Drápal L., Krčmář Z. a kol., Občanský soudní řád – komentář, 7. vydání, C.H. Beck, Praha, 2006, str. 725

možné exekuci, pokud by to bylo zapotřebí. Rozsudek, který rozvádí manželství musí poučit účastníky o nutném ohlášení změny osobního stavu a o možnosti přijmout zpět své dřívější příjmení. Poučení o odvolání je obligatorní náležitostí soudu a to i tehdy, pokud není odvolání přípustné.

V případě rozsudku prvního stupně je třeba poučení o tom, zda je odvolání přípustné či nikoliv. Pokud je přípustné, je třeba poučit o tom, jaká je odvolací lhůta a ke kterému soudu se bude odvolání podávat.

V případě rozsudku druhého stupně je opět zapotřebí poučení o tom zda je dovolání přípustné popř. za jakých podmínek. Pokud bude dovolání přípustné, opět je potřeba zmínit dovolací lhůtu, která musí být dodržena.

Pokud bude možný, na základě rozsudku, výkon rozhodnutí, je třeba poučit i o této možnosti. V tomto případě nesmíme zapomenout na případnou předběžnou vykonatelnost, která může nastat ze zákona nebo na základě rozhodnutí soudu.

Co se týče rozvodu manželství, je třeba v rozsudku o tomto uvést poučení o nutnosti hlásit změnu pro vyznačení v občanském průkazu a o možnosti přijmout po rozvodu své dřívější příjmení.¹³

Závěrečná část – Závěrečná část rozsudku musí obsahovat:

- Místo vyhlášení rozsudku
- Datum vyhlášení rozsudku
- Podepsání rozsudku
- Kulaté razítko

Rozsudek podepisuje předseda senátu popř. samosoudce, který jej vydal.

Vlastnoruční podpis předsedy senátu nebo samosoudce se nachází pouze na originále písemného vyhotovení rozsudku. Následný stejnopis písemného vyhotovení rozsudku obsahuje údaj o tom, kdo toto písemné vyhotovení podepsal a uvede se zkratka „v.r.“ s doložkou „za správnost vyhotovení“. To podepíše vedoucí soudní kanceláře nebo pověřený zaměstnanec.

¹³ Viz ust. § 29 zákona o rodině

3 Historický exkurz

3.1. Období Říma

Římské právo se stalo trvalou složkou naší právní kultury. Nejvlastnějším odkazem, který nám římská právní věda zanechala, je nikdy nekončící úsilí, aby právo bylo tím, čím být má, aby bylo nástrojem dobrých vztahů mezi lidmi a tak i nástrojem spravedlnosti.

3.1.1. Pojem žaloby a rozsudku v římském právu

Pro římské právníky byl proces reflex hmotného práva, součást hmotněprávních subjektivních oprávnění. Za skutečné právo bylo považováno jen takové právo, kterému odpovídala v systému žalob určitá „actio“. Actio v římském právu znamená soudní řízení vůbec, procesní prostředek, kterým strany určují rozepří, a to jak formulí starého občanského procesu (legis actio), tak i formulí procesu pozdějšího, jež bývá označena též výrazem iudicium.¹⁴ Tím pádem civilní proces splýval s právem hmotným. Actio v římském právu splývá s hmotněprávní povinností. Z hlediska subjektivního práva se pak „actio“ jeví jako právo neuspokojené, ohrožené, popřípadě porušené.¹⁵

V klasickém římském právu se nepoužíval pojem žaloby tak, jako je používán dnes, ale pouze jednotlivé, od sebe oddělené žaloby, které odpovídaly jednotlivým typům hmotněprávních institutů.

„Actio“ mohl uplatnit každý nositel hmotného práva, bez ohledu na to, jestli bylo jeho subjektivní právo porušeno. Až samotná realizace žaloby byla vázána na porušení práva. Žalobní právo bylo považováno za součást hmotného práva. Vše poté záviselo na římském magistrátu. Prétor mohl odmítnout poskytnutí žaloby. Ta tudíž nebyla odůvodněna existencí práva, ale činností prétora, který mohl, ale také nemusel poskytnout „actio“. Jeho postup však nebyl subjektivizovaný, ale byl podložen vědomím objektivního práva a spravedlnosti. Tam, kde prétor poskytoval žalobu, ač k tomu nebyl přímý podklad v ius civile, anebo kde ji výjimečně naopak nepřipustil, ač ji ius civile,

¹⁴ Heyrovský, Leopold, Dr: Dějiny a systém soukromého práva římského, Bratislava, 1929,

¹⁵ Macur, Josef: Právo procesní a právo hmotné, sedmé vydání, Masarykova univerzita, Brno, 1993, str. 13

nečinil tak v úmyslu postupovat proti objektivnímu právnímu řádu, ale naopak byl veden snahou o lepší a přesnější vyjádření objektivních pravidel spontánního řádu, která strnulým a formálním *ius civile* nebyla dostatečně respektována. V tomto smyslu prétor právo nevytvářel, ale „nalézal“. ¹⁶

3.1.2. Římský proces civilní

Počátky civilního procesu jsou spojovány s diferenciací původního jednotného soudního procesu, který byl ve znamení projednávání právního sporu bez ohledu na to, zda šlo o civilní či trestní spor. Počátky rozlišení civilního a trestního procesu můžeme sledovat již od zákona XII. tabulí.

Nejstarší formou římského procesu byl proces legisakční, který byl v průběhu 2. stol. před n.l. vytlačen procesem formulovým, který bychom mohli označit za klasický římský civilní proces. V něm se prosadily určité zásady, které dodnes mají své uplatnění.

V římském civilním procesu byla soudcovská činnost rozdělena mezi magistráta a porotce a civilní řízení soudní se dělilo na dva oddíly, na řízení před magistrátem a na řízení před porotcem.

Řízením před magistrátem (*in iure*) se zahajoval proces na soudě. Účelem bylo, aby bylo zjištěno, jsou-li tu zákonné procesní podmínky, zdali má být zahájeno soudní řízení nebo zdali strany ve sporu mají procesní způsobilost. Tato část řízení končila litiskontestací. Římští právníci hodnotili litiskontestaci jako zvláštní smlouvu mezi žalobcem a žalovaným, kterou svěřují rozhodnutí sporu do rukou nestranného soudce, státní mocí autorizovaného. ¹⁷

Poté se konalo řízení před porotcem (*apud iudicem*). Jádro tohoto druhého stadia tvořilo důkazní řízení, vedené soudcem. Z rozsudku nebylo odvolání, což znamená, že rozsudek nabýval ihned právní moci.

Rozvinutý formulový proces byl velku dokonalým systémem žaloby. Nevznikl tedy problém podpůrné žalobní ochrany, jak tomu bylo v legisakčním procesu, kde jedna z legisakcí měla obecnou povahu.

Další vývojová fáze římského procesu se odehrává již za principátu. Nazývala se proces kognacní (císařský proces). V tomto procesu odpadají dvě stadia řízení a to

¹⁶ Macur, Josef: Právo procesní a právo hmotné, sedmé vydání, Masarykova univerzita, Brno, 1993, str. 20

¹⁷ Kincl, J., Urfus, V., Škrejpek, M.: Římské právo, C.H.Beck, Praha 1995, str. 122

řízení před právem (*in iure*) a před soudcem (*in iudicio*). Začalo se již připouštět odvolání k císaři. Tento proces významně ovlivnil další vývoj procesu v západních evropských státech.

Pro legisakční proces platilo, že není žaloby bez zákona (*nulla actio sine lege*).

3.1.3 Rozdíly římského a dnešního civilního řízení

V dnešním pojetí již není rozhodující žaloba, ale samotné materiální právní pravidlo. Místo římského magistrátu se uplatňuje nezávislý soudce, který je podřízen pouze zákonu. K podání žaloby již není nutné znát pojmenování žaloby v systému žalob. Právní ochrana není už součástí pojmu nároku, ale procesním důsledkem existence hmotněprávních nároků. Materiální obsah žaloby byl zcela oddělen od jejího obsahu procesního. Základní změna, již bylo prolomeno ryze hmotněprávní pojetí procesu, spočívala v tom, že pan B. Windscheid vymezil pojem žaloby též v procesním smyslu jako oprávnění žalobce prosadit svou vůli prostřednictvím soudního řízení. Vycházel z předpokladu, že právo přiznává každému subjektu určitý okruh možností uplatnění vlastní vůle, v němž je jeho vůle jakoby zákonem pro ostatní.

3.2. Období středověku

Vývoj civilního procesu ve středověké Evropě probíhal nejdříve pod vlivem germánského práva, ale i slovanského. Tyto práva navazovaly na obyčeje, které byly doplňovány soudní praxí a ovlivňovány zákonodárnými zásahy českých panovníků. Soudní řízení bylo jednotné a teprve postupem času se rozděluje na řízení trestní a civilní.

Středověké soudní řízení bylo ovládáno zejména zásadou formálnosti. Podle českého zemského práva nebyl zásadně nikdo zbaven procesní způsobilosti. Řízení na zemském soudu se skládalo ze tří částí a to z přípravného řízení, líčení pře a exekuce. Přípravné řízení začínalo půhonem, tj. písemnou formulací žalobního nároku, s nímž hodlal žalobce vystupovat proti obžalovanému na soudu. Projednání sporů před soudem se mohlo konat jen v přítomnosti obou stran. Žaloba mohla být přednesena jen v přítomnosti žalovaného. Námitky před soudem se začínají uplatňovat až od přelomu 13. a 14. století. Důkazní prostředky, které se uplatňovaly ve středověkém procesním

právu, můžeme rozdělit na racionální a iracionální. Břemeno dokazování nesl v první řadě žalovaný. České středověké soudnictví přechází do druhého vývojového stupně v průběhu stavovské monarchie. Do procesního práva pronikají zejména římské vlivy a dochází k postupnému srůstání procesních pravidel zemského (šlechtického) soudnictví se soudnictvím městským.

Vydání Obnoveného zřízení zemského (1627) znamenalo posílení centralistických a absolutistických tendencí a na půdě procesního práva dovršení přechodu k soudnictví rigidních forem.¹⁸

Zásah do vývoje civilního procesu dal Obecný soudní řád, vydaný Josefem II, v r. 1781. Tento řád odstranil zbytky středověkého procesního práva, zároveň ale obsahuje řadu prvků, kterými předbíhá vývoj procesního práva.

3.3. Formování moderního civilního procesu

Třetí stupeň vývoje patří modernímu procesu. Základem je francouzský Code de procedure civile z roku 1806, který ovlivnil téměř všechny evropské země.

Vývoj moderního civilního procesu v českých zemích probíhal na konci 19. století, kdy přichází nová kodifikace civilního procesu, která se sestává z jurisdikční normy, civilního řádu soudního a exekučního řádu. Zpracovatel této rakouské kodifikace civilního procesu byl F. Klein. Tato kodifikace promítla nové, moderní principy do všech procesních institutů v dokonalém systematickém uspořádání. Nové občanské soudní řízení bylo zbudováno především na kombinaci zásady ústního soudního jednání se zásadou písemnosti, když zásada ústnosti byla přijata jen formálně. Řád obsahoval taxativní výčet důkazních prostředků, vyloučil tudíž použití jiných

V roce 1918 ji Československá republika převzala recepční normou a platila do roku 1951. Poté vstoupil v platnost nový občanský soudní řád, který byl vydán pod vlivem sovětského občanského procesního práva. Základem byla představa, že občanské soudní řízení lze konstruovat jako jednotné. Po vydání ústavy v roce 1960 vznikla potřeba dosavadní soudní řád nahradit novým, jednodušším kodexem. Výsledkem bylo vydání nového občanského soudního řádu, zákona č. 99/1963 Sb.

¹⁸ Prof. JUDr. Alena Winterová a kolektiv: Civilní právo procesní, 3. vydání, Linde Praha a.s., Praha 2006, str. 53

Po roce 1989 dochází k návratu demokratických poměrů jak v oblasti hospodářské tak v oblasti právní. V důsledku toho dochází k řadě novelizací občanského soudního řádu z roku 1963.

4 Žalobní právo

Historickým základem žalobního práva je v naší právní kultuře ochrana individuálně určeného hmotného práva.

Mezi základními nezadatelnými lidskými právy zaujímá výrazné místo tzv. právo na soudní ochranu¹⁹. Listina stanoví ve svém článku 36 – „Každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu“.

Právo na spravedlivý proces je koncipováno jako subjektivní právo každého jednotlivce vůči státu na poskytnutí náležité právní ochrany tomu, kdo se jí dovolá.

Obecně je chápáno žalobní právo jako prostředek k uplatnění práva soukromoprávního, ale i mnohokrát veřejnoprávního před soudem. Je to vlastně subjektivní právo každého vůči státu na poskytnutí náležité právní ochrany tomu, kdo se jí dovolá. V římském právu bylo pojetí žaloby jiné. V novodobém právu se vytváří žaloba jako obecný institut, vztah k hmotnému právu ale zůstává významný. Objevují se různé teorie na toto téma. Autorství samotného pojmu žalobního práva se připisuje Windscheidovi.

Materiálněprávní žalobní teorie vidí v žalobě jeden z aspektů subjektivního hmotného práva, které bylo porušeno. Stává se z toho jen pojem hmotného práva. Při hlubším zkoumání se ukazuje tato teorie jako chybná. Přímá vazba žalobního práva totiž na subjektivní materiální právo je bezvýhodnou cestou.

Dualistická teorie žalobního práva je po selhání předchozí teorie, založena na štěpení žalobního práva na dvě složky. Podle této teorie totiž se žalobní právo skládá z materiálněprávního nároku a z veřejnoprávního. Jakmile došlo k rozpoznání a

¹⁹ právo na spravedlivý proces

rozštěpení materiálněprávní a procesní složky žalobního práva, bylo už jen otázkou, která z těchto složek a v jaké podobě převáží.²⁰

Nakonec převážila teorie abstraktního žalobního práva. Ta odpoutala naprosto žalobu od materiálního práva. Její tvrzení stojí na tom, že žalobní právo je výlučně veřejnoprávní povahy, právo na poskytnutí ochrany státem. Nedovoluje tedy ochranu svépomocí. Této teorii se vytýkalo, že má-li toto právo každý, nelze o subjektivním právu vůbec mluvit.

Proto přichází další teorie konkrétního žalobního práva. Ta vychází rovněž z veřejnoprávního charakteru žaloby, ale chce žalobnímu právu dát více konkrétní obsah. Hledá souvislost, vztah mezi subjektivním hmotným právem a procesním. Formuluje tedy žalobní právo jako nárok na právní ochranu. Procesními předpoklady jsou vznik procesu a předpoklad žaloby a materiálním předpokladem je subjektivní hmotněprávní nárok. Nejde zde o dosažení jakéhokoli rozhodnutí, ale o to, aby bylo vydáno rozhodnutí příznivé (vyhovující). Slabinou této teorie, na niž kritika nejčastěji míří, je samo její východisko, totiž otázka, zda vůbec je možno hovořit o právu na příznivé rozhodnutí. Sebedůkladněji vymezené předpoklady nároku na právní ochranu nemohou totiž zaručit, že k vydání příznivého rozhodnutí skutečně dojde.

Ve druhé polovině 20. století se v mezinárodních dokumentech objevuje výrazná aktivita na ochranu lidských práv se stále větším důrazem na právo na soudní ochranu.

V dnešní podobě je žalobní právo samostatné subjektivní veřejné právo vůči státu na poskytnutí právní ochrany v takovém procesu, který garantuje spravedlivý výsledek, ale nikoliv třeba vždy příznivý.

Hmotněprávní složka žalobního práva nespočívá v existenci subjektivního hmotného práva ani v existenci jeho porušení či ohrožení žalovaným, nýbrž pouze v tvrzení o skutečnostech, z nichž může existence a porušení či ohrožení subjektivního práva vyplývat.²¹ Žalobní právo je odlišné od subjektivního práva, tedy je nezávislé na hmotném právu. Uplatněním tohoto práva dochází k zahájení řízení, ke vzniku procesněprávních vztahů, které jsou nezávislé na hmotněprávních vztazích.

²⁰ Prof. JUDr. Alena Winterová a kolektiv: *Civilní právo procesní*, 3. vydání, Linde Praha a.s., Praha 2006, str. 211

²¹ Winterová, A.: *Žalobní právo*, AUC Iuridica 1-2, Praha, 1979, str. 71

Subjektivní právo je právním základem ochrany a ochrana sama se uskutečňuje formálním prostředkem, který se nazývá žaloba. Jde proto o jednostranný akt, kterým se žalobce obrací na soud, aby po přezkoumání věci zabezpečil respektování v žalobě tvrzeného práva proti žalovanému ve prospěch žalobce. Podání žaloby je dostatečným podnětem, aby soud dovedl celý spor do konce. Vzniká tak samostatný nárok na právní ochranu, který vychází z tzv. učení o Rechtschutzanspruch, „které vzniklo několik desetiletí poté, co se civilní právo procesní vydělilo z práva soukromého a stalo se samostatným právním odvětvím.“ Učení o Rechtschutzanspruch se stalo důležitou teoretickou základnou pro definování práva na soudní ochranu tak, jak je známe dnes. Nejvíce se to začíná projevovat a nabývat na důležitosti po druhé světové válce v souvislosti s přibývajícím důrazem na ochranu základních, přirozených, nezadatelných lidských práv.

5 Druhy žalob a rozsudků z hlediska obsahu petitu

Základem pro rozlišení žalob nám demonstrativně dává § 80 OSŘ: „Žalobou (návrhem na zahájení řízení) lze uplatnit, aby bylo rozhodnuto zejména:

- a) O osobním stavu (o rozvodu, o neplatnosti manželství, o určení, zda tu manželství je či není, o zrušení, neplatnosti nebo neexistenci registrovaného partnerství²² (dále jen „partnerství“), o určení otcovství, o osvojení, o způsobilosti k právním úkonům, o prohlášení za mrtvého);
- b) O splnění povinnosti, která vyplývá ze zákona, z právního vztahu nebo z porušení práva;
- c) O určení, zda tu právní vztah nebo právo je či není, je-li na tom naléhavý právní zájem.“

Je to jediné třídění žalob, které má podklad v zákonné úpravě a to třídění podle obsahu petitu (žalobního návrhu). Petit lze také charakterizovat tak, že se jedná o návrh na znění výroku rozsudku. V tomto případě tedy platí, že znění § 80 OSŘ (tedy toto členění) se vztahuje i pro rozsudky jako meritorní rozhodnutí. Můžeme tedy rozlišit rozsudky na plnění, rozsudky určovací a rozsudky o osobním stavu. Jak už bylo výše řečeno, výčet v § 80 OSŘ je pouze demonstrativní. K žalobám tam vypočteným (tudíž i k rozsudkům) je třeba přidat žalobu a rozsudek o vznik, změnu či zrušení právního

²² Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů

vztahu, jinak řečeno žalobu a rozsudek konstitutivní. Ani tak se nedá říci, že jsou to všechny druhy žalob a rozsudků. Označení slova „zejména“ v § 80 OSŘ je třeba vždy zachovat: je-li žaloba obecným, univerzálním právním nástrojem ochrany práv, je třeba vždy ponechat dvířka možnosti, byť nepatrné, že se při mnohosti soukromoprávních vztahů objeví ještě i jiný druh žaloby.²³ Rozhodujícím hlediskem pro rozlišení jednotlivých druhů žalob je obsah žalobního petitu.

5.1. Žaloba a rozsudek ve věci osobního stavu

Tato žaloba se také nazývá statusová žaloba. Směřuje k autoritativní úpravě osobního stavu občana. Touto žalobou se například zahajuje řízení o rozvod manželství, o neplatnosti manželství, o určení, zda tu manželství je, či není, o určení otcovství, o osvojení, o způsobilosti k právním úkonům a o prohlášení za mrtvého. Tento výčet je demonstrativní. Členění vychází z ustanovení § 80 OSŘ. K návrhům patří, kromě těchto vyjmenovaných ve výše zmíněném paragrafu, také návrh o popření rodičovství, návrh o ustanovení poručníka nezletilému, návrh o povolení uzavřít manželství a další. Na základě zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství sem bylo zařazeno i řízení o zrušení, neplatnosti nebo neexistenci registrovaného partnerství. Jsou to nejčastější statusové žaloby. Tyto žaloby směřují buď k deklaratornímu rozhodnutí nebo ke konstitutivnímu rozhodnutí. To je i důvod toho, že se někdy tyto žaloby nazývají žaloby deklaratorní nebo konstitutivní. Nepřesnost spočívá v tom, že samotné žaloby nemají ani deklaratorní, ani konstitutivní účinky, ale tyto účinky má až soudní rozhodnutí.²⁴

Tyto žaloby, na rozdíl od žalob na plnění a žalob určovacích, nesměřují k získání exekučního titulu, ani k vyjasnění nejistých právních poměrů, ale směřují k úpravě osobního statusu osoby, který většinou nejde upravit jinou než soudní cestou.

Rozsudky o těchto druzích žalob jsou téměř vždy konstitutivní (zakládají nová práva a povinnosti s účinky od právní moci rozhodnutí) povahy a jsou závazné nejen pro účastníky, ale také pro další osoby, které jsou v zákoně uvedeny nebo se může stát, že rozsudek o těchto žalobách bude závazný úplně pro každého (všechny fyzické osoby, právnické osoby i stát).

²³ Prof. JUDr. Alena Winterová a kolektiv: *Civilní právo procesní*, 3. vydání, Linde Praha a.s., Praha 2006, str. 226

²⁴ Steiner, V.: *Občanské právo procesní v teorii a praxi*, Praha, 1975, str. 105. K tomu R 68/69, 115/67

Žalobce se touto žalobou domáhá autoritativní úpravy osobního statutu fyzické osoby, který nelze v zásadě jinak upravit, než soudním rozhodnutím.

5.2. Žaloba a rozsudek na plnění

Žaloby na plnění jsou nejčastějším druhem žalob. Směřují k autoritativnímu určení splnění povinnosti, která vyplývá ze zákona nebo z právního vztahu nebo také z porušení práva. Je to návrh na zahájení sporného řízení. Takové řízení tedy z logiky věci nemůže být zahájeno z iniciativy soudu. V tomto řízení je vyslovena povinnost žalovaného k určitému plnění.

Povinnost, která vyplývá ze zákona, z právního vztahu nebo z porušení práva, může spočívat:

- a) ve vydání určité věci (žaloba vindikační), dodání nebo zaplacení určité částky (dare),
- b) ve vykonání určité práce nebo úkonu, učinění určitého projevu vůle, uznání něčeho (facere),
- c) ve zdržení se určitého chování žalovaného – žaloba negatorní (omittere),
- d) ve strpění určitého chování žalobce žalovaným (pati).²⁵

Rozsudek má zásadně deklaratorní povahu. Rozsudek s takovouto podobou vlastně autoritativně ověřuje existenci či neexistenci určité situace (hmotněprávního vztahu). Deklaruje určitá práva a povinnosti, která existují i bez tohoto rozhodnutí. Působí od okamžiku vzniku právního vztahu (ex tunc). Rozsudek v tomto případě vyjasňuje právní vztah a sjednává jistotu subjektům plnění, které je žalobou požadované a které musí být v souladu s ustanovením hmotněprávních předpisů. Žalobní návrh by měl být jasný a určitý, musí z něj jasně vyplývat, čeho se navrhovatel domáhá. Bude-li se např. domáhat zaplacení peněžité částky, musí uvést její výši a rozsah plnění.

Žalobce se touto žalobou domáhá jednak, aby soud o jeho nároku rozhodl²⁶ a aby dal žalovanému příkaz splnit tento nárok. Z toho vyplývá, že tyto žaloby směřují jako jediné k vydání exekučního titulu. Povinnost, kterou soud uloží, může spočívat buď v zaplacení peněžité částky nebo splnění jiné povinnosti nezáležící na penězích.

²⁵ Schelleová, Ilona a kolektiv: Civilní proces, Eurolex Bohemia a.s. Praha, 2006, str. 329

²⁶ deklaroval existenci nároku

V případě první možnosti uvádí § 258 odst. 1 OSŘ tyto možnosti zaplacení peněžité částky:

- Srážky ze mzdy
- Příkázání pohledávky
- Příkaz k výplatě z účtu u peněžního ústavu
- Prodej movitých věcí
- Prodej nemovitostí
- Prodej podniku
- Zřízení soudcovského zástavního práva k nemovitostem

V případě druhé varianty musí žalobce v žalobním návrhu, konkrétně v žalobním petitu, uvést nějaký ze způsobů exekuce, které jsou stanoveny v § 258 odst. 2 OSŘ. Tyto způsoby jsou:

- Vyklizení
- Odebrání věci
- Rozdělení společné věci
- Provedením prací a výkonů

Žalobou na plnění může být i žaloba o uložení prohlášení vůle. To stanoví občanský Soudní řád v § 161 odst. 3 – „Pravomocné rozsudky ukládající prohlášení vůle nahrazují toto prohlášení.“ Jako příklad lze uvést soudem uloženou povinnost uzavřít smlouvu, jejímuž uzavření se žalovaný dříve zavázal podle § 50a OZ, kterou není třeba nuceně vymáhat, protože rozsudek nahrazuje chybějící projev vůle.

5.3. Žaloba a rozsudek určovací

Touto žalobou se žalobce domáhá, aby mu bylo přisouzeno nějaké plnění, aby soud autoritativně v rozsudku vyřkl, že určitý právní vztah existuje nebo neexistuje. Podmínkou úspěšnosti této žaloby je naléhavý právní zájem a věcná legitimace.²⁷ Věcnou legitimaci má ten, kdo se účastní právního vztahu nebo práva, o které v tom daném řízení jde, nebo jehož právní sféry se právní vztah nebo právo týká. To znamená, že se to, k čemu právní zájem směřuje, promítne v právním postavení nositele tohoto zájmu. Naléhavost tohoto zájmu se chápe buď ve smyslu časovém nebo ve smyslu, že

²⁷ Viz např. nález Ústavního soudu ze dne 20.6. 1995, sp. Zn. III. ÚS 17/95

žalobce nemá jinou možnost. Nedostatek naléhavého právního zájmu není důvodem k zastavení řízení, ale k zamítnutí žaloby. V případě, že soud zamítá žalobu z důvodu nedostatku věcné legitimace nebo nedostatku naléhavého právního zájmu, je vyloučeno, aby zároveň rozhodoval o věci samé. Naléhavý právní zájem není dán zpravidla tam, kde lze podat žalobu na plnění.²⁸

Nezbytnou podmínkou k tomu, aby soud mohl rozhodnout, je povinnost žalobce prokázat existenci naléhavého právního zájmu. Musí prokázat, že bez tohoto určení by bylo jeho právo ohroženo a nebo by se jeho právní postavení znejistilo.

Prokáže-li se, že žalobcovo právo bylo již porušeno, je určovací žaloba zbytečná, protože žalobce se v této situaci může bránit žalobou na plnění. U ní není povinen prokazovat naléhavý právní zájem.

Pravomocný rozsudek, který byl vydán na základě určovací žaloby, řeší prejudiciální otázku v případném pozdějším řízení o žalobě na plnění. Nevzniká zde otázka překážky rei iudicatae. Tuto překážku nevytváří ani zamítavý rozsudek kvůli nedostatku naléhavého právního zájmu.

Můžeme je rozlišovat podle toho zda jde o určení práva nebo právního vztahu. Další dělení je, zda jde o určení existence právního vztahu nebo práva nebo o určení neexistence. Dle toho pak rozlišujeme určovací návrh kladný nebo záporný.

Příkladem tohoto druhu žaloby je např. žaloba na určení vlastnického práva movité či nemovité věci nebo žaloba na určení neplatnosti smlouvy.

Určení existence či neexistence právního vztahu nebo práva je z povahy věci deklaratorní a má účinky ex tunc. Podání určovací žaloby netvoří překážku litispendence.

Určovací žaloba je významným procesním nástrojem preventivní ochrany práv tím, že umožňuje vnesení jistoty do nejistých právních vztahů. Je také speciálním právním nástrojem procesního práva – zatímco žaloba na plnění celkem přirozeně nahrazuje svépomoc a je z toho důvodu nutným doplňkem objektivního hmotného práva, u žaloby určovací taková nutnost není.²⁹ U tohoto druhu žaloby nedochází k výkonu rozhodnutí, protože se žalobce nedomáhá žádného plnění, ale určení, zda tu určité právo je či není.

²⁸ Příklad naléhavého právního zájmu – ten je dán např. zájmem dlužníka na určení neexistence dluhu, který věřit u některého orgánu tvrdí a jenž dlužník popírá nebo je dán zájmem účastníka na určení platnosti právního úkonu

²⁹ Prof. JUDr. Alena Winterová a kolektiv: *Civilní právo procesní*, 3. vydání, Linde Praha a.s., Praha 2006, str. 230

Určovací žaloby mají jen preventivní význam, protože směřují k tomu, aby se porušení práva v budoucnu předešlo.³⁰

5.4. Žaloba a rozsudek o založení, změnu či zrušení právního vztahu

Tento druh žalob se také nazývá žaloby pravotvorné či konstitutivní. Žalobce se jimi domáhá vydání konstitutivního rozhodnutí, tzn. založení, změnu nebo zrušení právního poměru mezi účastníky nebo úpravu jejich vzájemných práv a povinností. Opírají se o výslovné ustanovení zákona. Je to logické, protože tam, kde má soud upravovat právní poměry, je to nemyslitelné bez výslovného ustanovení zákona.

Jsou charakteristické tím, že se opírají o výslovné ustanovení zákona, tzn. že soud může určovat právní poměry jen tam, kde to zákon výslovně stanoví a dále že rozsudky o nich vydané mají účinky *ex nunc*, není-li ovšem zákonem stanovena působnost *ex tunc* (např. rozsudek, který prohlašuje manželství za neplatné).

Nejčastěji se využívají v oblasti rodinného práva a osobního stavu. Zde jsou právě vydávána konstitutivní rozhodnutí. Tyto rozhodnutí mají ale i jiné zvláštnosti.³¹ Právě proto jsou žaloby ve věcech osobního stavu uzákoněny v § 80 písm. a) OSŘ.

6 Druhy rozsudků z hlediska předmětu řízení

Z hlediska toho, v jakém rozsahu je vyřízen uplatňovaný nárok v *petitu* žaloby je možné rozdělit rozsudky na konečné, částečné a mezitímní. To stanoví § 152/2 OSŘ – „Rozsudkem má být rozhodnuto o celé projednávané věci. Jestliže to však je účelné, může soud rozsudkem rozhodnout nejdříve jen o její části nebo jen o jejím základu“.

Dělení rozsudku je možné z několika hledisek. Jedno z možných dělení je podle určité procesní situace během řízení. OSŘ pak upravuje:

- Rozsudek
- Rozsudek pro uznání
- Rozsudek pro zmeškání

³⁰ Schelleová, Iona a kolektiv: *Civilní proces*, Eurolex Bohemia a.s. Praha, 2006, str. 329

³¹ např. subjektivní meze právní moci

Další možné dělení rozsudků je podle toho, zda rozhodnutí vytvářejí nový právní stav nebo rozhodnutí, která určují stav předprocesní, tzn. pouze zjišťují stav aniž by ho jakýmkoliv způsobem měnili. Jinými slovy nepředstavují z hlediska hmotného práva novou skutečnost. V tomto případě jde o dělení na:

- o Rozsudky konstitutivní
- o Rozsudky deklaratorní

Další dělení je dělení identické s dělením žalob a to podle obsahu výroku rozsudku (obsahu žalobního petitu). V tomto případě dělíme rozsudky:

- o Rozsudky na plnění
- o Rozsudky na určení
- o Rozsudky o osobním stavu
- o Rozsudky o založení, změnu či zrušení právní vztahu (konstitutivní rozsudky)

Z hlediska vztahu mezi žalobou a rozsudkem je ale nejdůležitější dělení první a to na rozsudky konečné, částečné a mezitímní. A právě o tomto dělení se nyní krátce zmíním.

6.1. Rozsudek konečný

Soud musí rozhodnout o celém předmětu řízení tak, jak byl vymezen žalobním petitem, což má význam především v těch případech, kdy předmět řízení je přesně vymezen dispozitivními úkony účastníků. Rozhodnout o celém předmětu řízení znamená, že celý předmět řízení musí být postižen buď kladným nebo záporným rozhodnutím. Může také žalobě částečně vyhovět a ve zbytku ji zamítnout.³² Jako příklad lze uvést žalobu o 200.000,- Kč, která je ale důvodná pouze do částky 150.000,- Kč. Soud v tomto případě musí co do částky 50.000,- Kč žalobu zamítnout.

Takový rozsudek by měl být v občanském soudním řízení pravidlem. Zákon ale připouští, aby soud rozhodl samostatným rozsudkem jen o části předmětu řízení nebo jen o základu projednávané věci a aby o zbývajících částech předmětu řízení nebo o výši nároku rozhodl v konečném rozsudku. Řízení v takové věci pak končí právě až vydáním konečného rozsudku, kde soud rozhodne i o náhradě nákladů celého řízení.

³² Bureš J., Drápal L., Krémář Z. a kol., Občanský soudní řád – komentář, 7. vydání, C.H. Beck, Praha, 2006, str. 688

6.2. Rozsudek částečný

Částečným rozsudkem je rozsudek, kterým může být rozhodnuto jen o části nároku, o nároku jen jednoho ze žalobců, o nároku uplatněném vůči jednomu ze žalovaných, o jedné z více věcí spojených ke společnému řízení nebo o vzájemném návrhu. O části nároku, o nároku jen jednoho ze žalobců nebo o nároku uplatněném vůči jednomu ze žalovaných lze rozhodnout částečným rozsudkem jen tehdy, jestliže to nevyklučuje hmotněprávní povaha nároku nebo povaha společenství účastníků. Například nelze vydat částečný rozsudek ohledně jednoho z nerozdílných společníků nebo není možné vydat částečný rozsudek o rozvodu manželství apod.

Uplatní se např. tehdy, když ohledně části předmětu řízení bude mít soud zjištěny všechny věcné předpoklady pro rozhodnutí a druhá část předmětu řízení zůstane sporná. Tento institut však nepřipadá v úvahu tam, kde plnění, o němž má být rozhodnuto, je nedělitelné, jakož i v případě, že sice dělitelné je, ale právní posouzení uplatněných nároků je třeba provést komplexně. Částečný rozsudek je účelným institutem, neboť představuje pro účastníka rychlejší rozhodnutí a tedy i možnost rychlejšího uspokojení alespoň části jeho nároku.

Částečné rozsudky přicházejí v úvahu i v případech objektivní kumulace při samostatném společenství účastníků.³³

6.3. Rozsudek mezitímní

Nejvyšší soud ve svém rozsudku stanovil předpoklady vydání mezitímního rozsudku takto: „Mezitímní rozsudek lze vydat pouze tehdy, shledá-li soud alespoň částečnou důvodnost nároku; oproti tomu tam, kde základ nároku opodstatněn není, je třeba rovnou žalobu zamítnout, neboť mezitímní výrok, že základ nároku není dán, nemůže splnit účel sledovaný úpravou mezitímního rozsudku. To platí i pro případy odvolacího přezkumu mezitímního rozsudku soudu prvního stupně“.³⁴

Mezitímním rozsudkem soud rozhoduje o základu věci. Soud ovšem může tímto rozsudkem rozhodnout pouze v případě, že lze rozlišovat ve věci její právní základ a její

³³ Stavínková J., Hlavsa P., *Civilní proces a organizace soudnictví*, Doplněk Brno, 2003, str. 397

³⁴ rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31.3.2004, sp. Zn. 25 Cdo 2212/2002

výši. Je tomu tak např. u náhrady škody, kdy právním základem bude otázka způsobné škody, škůdce, příčinná souvislost mezi jednáním škůdce a vznikem škody event. zavinění, čili otázka zda-li je tu povinnost k náhradě škody. Zatímco výši bude logicky sama výše náhrady škody, obecně jsou právním základem věci předpoklady existence uplatněného nároku. Soud tedy nejprve vyřeší otázku základu věci a v závislosti na tom buďto zamítne žalobu (konečným rozhodnutím) nebo rozhodne mezitímním rozsudkem o povinnosti nahradit škodu a poté konečným rozsudkem o její výši.

Základem věci se rozumí posouzení všech otázek, které vyplývají z uplatněného nároku, s výjimkou okolností, které se týkají jen výše nároku. Takový postup soudu má opodstatnění zejména z hlediska procesní ekonomie, neboť může zabránit vzniku zbytečných nákladů.³⁵

Při vydání mezitímního rozsudku je třeba se vypořádat např. s promlčením nebo s prekluzí nároku, se spoluzaviněním poškozeného na vzniku škody, s nedostatkem součinnosti poškozeného apod. Otázky týkající se základu nároku, lze řešit v mezitímním rozsudku, pokud se tak nestane (např. žalovaný neuplatnil námitku promlčení), vylučuje se, aby k nim soud přihlédl při rozhodování o výši nároku.

6.4. Společná ustanovení pro rozsudek částečný a mezitímní

Ani rozsudek částečný ani mezitímní nevyčerpávají celý předmět řízení a liší se tím od rozsudku konečného, který buď vyčerpá celý předmět řízení anebo následuje po rozsudku částečném nebo mezitímním. Oba uvedené rozsudky jsou výjimkami ze zásady, že rozsudek má vyčerpat celý předmět řízení, jak z hlediska teoretického, tak i praktického. Z jejich výjimečnosti vyplývá především, že jejich používání není obligatorní, ale závisí výlučně na úvaze soudu, při níž rozhodujícím hlediskem bude procesní ekonomie. Shledá-li soud důvody pro postup podle § 152 odst. 2 OSŘ, může vydat částečný nebo mezitímní rozsudek i bez návrhu účastníků. Skutečnost, že soud rozhodl jen o části projednávané věci nebo jen o jejím základu, je třeba výslovně vyjádřit nejen v záhlaví rozsudku, ale především v jeho výroku.³⁶

³⁵ Winterová, A. a kol.: Občanské právo procesní, ISV nakladatelství, Praha, 1994, str. 131

³⁶ Bureš J., Drápal L., Krémář Z. a kol., Občanský soudní řád – komentář, 7. vydání, C.H. Beck, Praha, 2006, str. 688

7 Vzájemný vztah žaloby a rozsudku

7.1. Procesní vztah

Potřeba procesních pravidel, jimiž se řídí činnost soudu, nevyplývá jen z požadavku rovným možností stran a z vymezení jejich postavení vůči soudu, ale současně i z požadavku, aby řešení právního konfliktu soudem mělo autoritativní povahu, což předpokládá závaznost a vynutitelnost soudního rozhodnutí. V rámci procesu dochází k založení zvláštních právních vztahů, které označujeme jako vztahy procesní.³⁷

Procesní vztah je jeden z pojmových prvků v definici civilní procesu. Je to vztah, který je založen procesem. Jeho specifičnost spočívá v tom, že je závazný a vynutitelný. Dle § 82 odst. 1 OSŘ je řízení zahájeno dnem, kdy došel soudu návrh na jeho zahájení, nebo kdy bylo vydáno usnesení, podle něhož se řízení zahajuje bez návrhu. Pro tento vztah je charakteristická jeho trojstrannost. Je to totiž právní vztah mezi žalobcem, žalovaným a soudem, má tedy povahu trojúhelníku. Tato skutečnost by mohla být důkazem, že procesní vztah je nezávislý na vztahu hmotněprávním. Soud je obligatorní subjekt tohoto vztahu. Je třeba rozlišit mezi komplexním procesním vztahem a konkrétním. Komplexní procesní vztah je zásadně trojstranným právním vztahem, který není myslitelný bez soudu. U konkrétního procesního vztahu, vznikajícího v průběhu procesu, bude soud rovněž jeho účastníkem, ale půjde většinou o vztahy dvoustranné.³⁸

Procesněprávní vztah vzniká tedy, jak už bylo výše zmíněno, podáním žaloby. Soud je povinen žalobu doručit žalovanému. Tímto doručením vznikne procesní vztah mezi soudem a žalovaným a zároveň mezi žalovaným a žalobcem. Toto je základní procesněprávní vztah, na který se váží vedlejší procesněprávní vztahy, do nichž vstupuje např. státní zástupce, znalec ustanovený k podání znaleckého posudku apod.

Obsahem procesního vztahu jsou procesní práva a povinnosti. Ty se realizují převážně prostřednictvím procesním úkonů, které činí jak soud, tak účastníci. K vytvoření procesního vztahu je třeba procedurálních pravidel určitých vlastností. Ty jsou v soudním procesu určovány jeho cílem, který se shoduje se společenskou funkcí soudu a to: nastolit místo konfliktu situaci bezkonfliktní.

³⁷ Zoulík, F., Soudy a soudnictví, C.H.Beck, Praha, 1995, str. 113

³⁸ Winterová, A. a kol.: Občanské právo procesní, ISV nakladatelství, Praha, 1996, str. 67

Konstrukce procesněprávního vztahu má význam právě dnes, kdy význam civilního procesu vzrůstá. Stále více se dostává do popředí zásada *vigilantibus iura* (ať si každý střeží svá práva sám), proto je potřeba, aby si nositelé práv byli vědomi, že podceněním či dokonce zanedbáním procesních vztahů mohou poškodit svá ať už majetková nebo i osobní práva.

Pan František Zoulík ve své knize *Soudy a soudnictví* zastává stanovisko, že procesní vztahy jsou zcela samostatné. Existují vedle hmotněprávních vztahů a spolu s nimi; vytváří vlastně další právní rovinu. To podle něho znamená, že v důsledku procesu nedochází ke změně situace, která existovala před ním, že tedy procesní vztah není pouhou další etapou vývoje hmotněprávního vztahu. Hmotněprávní vztah existuje v nezměněné podobě nadále a v procesu je předmětem poznání.³⁹ S tímto stanoviskem nejde, než souhlasit.

Procesní vztah vzniká za ingerence státního orgánu. Tímto orgánem je pro účely naší práce nejpodstatnější soud. Ten není v bezprostředním poměru k jedné ze stran, ale k oběma.

7.2. Procesní úkony

Jsou to úkony, které ovlivňují zahájení, průběh a ukončení celého procesu. Dají se vymezit jako projevy nebo jednání subjektů řízení, kterým procesní právo přiznává účinky na vznik, změnu nebo zánik procesněprávních vztahů. Procesní úkony soudu, účastníků, ale i jiných subjektů na sebe navazují, doplňují se a vytvářejí tak proces jakožto dynamický jev.

Logicky nám vyvstává otázka, zda při posuzování procesního úkonu bude stačit zkoumání projevu vůle a jeho náležitostí, jak stanovuje procesní právo, nebo zda bude potřeba zkoumat náležitosti vůle a shodu vůle s projevem, jako je tomu u úkonů hmotněprávních. V procesní teorii je zastáván názor, že u procesních úkonů je rozhodující projev vůle a že se nezkoumají náležitosti vůle samotné. Rozhodující je tedy projev. Tento projev musí být posuzován podle § 41 odst. 2 OSŘ podle obsahu a ne podle svého označení. Tato teorie platí pochopitelně o procesních úkonech jak účastníků tak soudu.

³⁹ Zoulík, F., *Soudy a soudnictví*, C.H.Beck, Praha, 1995, str. 114

Procesními úkony soudu jsou úkony, které provádí v průběhu řízení, od jeho počátku až do pravomocného skončení. Nejtypičtějším procesním úkonem soudu je ale rozhodnutí.⁴⁰ Tyto procesní úkony jsou buď projevem kolektivní vůle senátu nebo jednotlivce. Úprava projevu kolektivní vůle se nachází v § 37/2 OSŘ: „K rozhodnutí je třeba většiny hlasů, přičemž hlasovat jsou povinni všichni členové senátu. Hlasování řídí předseda senátu. Přisedící hlasují před soudci a mladší soudci (přisedící) před staršími, předseda senátu hlasuje poslední“.

Předseda senátu může ve věcech, které přísluší senátu, provádět jen takové úkony, jimiž se nerozhoduje ve věci. To vše, pokud nestanoví zákon jinak. V případě, kdy bude podle zákona jednat samosoudce, budou mu příslušet jak práva a povinnosti předsedy senátu, tak i práva, která jsou jinak vyhrazena pouze senátu.

K procesním úkonům účastníků bychom mohli řadit jejich podání (např. žaloba), jiné dispozitivní úkony, odvolání, návrh na obnovu řízení. Procesní úkony se doplňují, navazují na sebe a až celek vede k požadované ochraně.

Výjimečně lze za procesní úkon považovat mlčky učiněný projev vůle. Za takový je považována zejména skutečnost, že účastník jehož zastupoval jako zmocněnec někdo, kdo se neprokázal plnou mocí, že je zmocněn, tak mlčky schválil jeho úkony tak, že nevznese proti němu žádné námitky.

7.3. Procesní podmínky

Občanský soudní řád nazývá procesní podmínky jako podmínky, za nichž může jednat ve věci (§103). Nejde tedy o taxativní vymezení. Tyto podmínky ovšem nejsou impulsem pro zahájení řízení, protože teprve po zahájení řízení je možno splnění podmínek zjišťovat. Řízení je tudíž zahájeno i tehdy, když není některá z podmínek splněna. Soud ale musí z této situace vyvodit příslušný procesní závěr. Účastníci se mohou k procesním podmínkám též vyjadřovat. Například žalobce svůj názor vyjadřuje už v žalobě a to tak, že tím, že podává žalobu, vyjadřuje přesvědčení, že ve věci je dána soudní pravomoc a že právě ten soud je příslušný. Žalovaný může namítat také nedostatek procesních podmínek, což se označuje jako obrana žalovaného. Směřuje tím k tomu, aby se soud věcí nezabýval. Výjimečně zákon stanoví, že ke změnám, které nastaly po zahájení řízení, se už nepřihlíží (§ 11 OSŘ).

⁴⁰ druhá nejčastější forma procesního úkonu soudu je jeho opatření

Procesní podmínky je možno vymezit jako předpoklady přípustnosti vydání meritorního rozhodnutí v dané věci.⁴¹ Společným jejich rysem je nutnost jejich existence v době vydání meritorního rozhodnutí.

Procesní podmínky se rozlišují podle toho, zda je jejich nedostatek odstranitelný nebo neodstranitelný. Odstranitelný nedostatek je takový, k jehož odstranění soud učiní opatření (§ 104/2 OSŘ) a tím umožní dodatečné splnění chybějící podmínky. Pokud se nepodaří odstranit nedostatek, soud řízení zastaví. Neodstranitelný nedostatek je takový, k jehož odstranění nemá soud možnost přispět a musí vždycky řízení zastavit.

Právní teorie rozlišuje procesní podmínky do tří základních skupin:

- o Procesní podmínky na straně soudu
- o Procesní podmínky na straně účastníků řízení
- o Negativní procesní podmínky, tj. překážka litispendence a překážka rei iudicatae

7.3.1. Procesní podmínky na straně soudu

Sem řadíme pravomoc a příslušnost soudu. Pravomoc je souhrn oprávnění a povinností, které jsou svěřeny určitému orgánu zákonem. Pravomoc soudů potom znamená souhrn oprávnění a povinností, které mají k výkonu jejich činnosti. Tento výkon spočívá v projednávání a rozhodování sporů a v realizaci výkonu rozhodnutí, která nebyla splněna dobrovolně. Civilní pravomoc soudů je stanovena v § 7 OSŘ.

Příslušnost znamená oprávnění a povinnost orgánu vyvíjet činnost neboli vymezení okruhu působnosti mezi jednotlivými soudy navzájem. Rozlišujeme tři druhy příslušnosti:

- o Věcnou
- o Místní
- o Funkční

Věcná příslušnost znamená vymezení rozsahu působnosti mezi soudy různého druhu. Vymezuje, jaký soud má věc projednávat a rozhodovat. Občanský soudní řád to fakticky řeší v ustanovení § 9. Podle něj jsou v prvním stupni příslušné okresní soudy. Určená věcná příslušnost trvá po celou dobu řízení, ke změnám, které by ovlivnily posouzení věcné příslušnosti, se nepřihlíží. Má-li soud za to že není věcně příslušný,

⁴¹ Prof. JUDr. Alena Winterová a kolektiv: Civilní právo procesní, 3. vydání, Linde Praha a.s., Praha 2006, str. 238

předloží věc svému nadřízenému soudu, jestliže podle něj věc náleží do věcné příslušnosti jiného soudu.

Místní příslušnost vymezí rozsah působnosti mezi jednotlivými soudy téhož druhu. Rozlišujeme ji na obecnou a zvláštní. O obecné mluvíme tehdy, když určení je odvislé od všeobecných důvodů. O zvláštní místní příslušnosti mluvíme zas tehdy, jestli je určení odvislé od zvláštních důvodů. Obecná místní příslušnost dopadá na řízení, pro která není v § 88 OSŘ určena výlučná místní příslušnost, nebo pro která zákon v jiných ustanoveních odchylně neurčuje místní příslušnost. Pokud zákon nestanoví něco jiného, je obecným soudem fyzické osoby okresní soud, v jehož obvodu má bydliště nebo kde se zdržuje. V případě, že je fyzická osoba podnikatelem, je jejím soudem soud, v jehož obvodu má místo podnikání.

Zvláštní místní příslušnost se použije při velmi závažných důvodech spočívající zároveň v hospodárnosti řízení. Tato příslušnost se dále člení na zvláštní místní příslušnost danou na výběr a zvláštní místní příslušnost výlučnou. Příslušnost daná na výběr umožňuje podat návrh u obecného soudu účastníka nebo u soudu, který je v zákoně zvláště uveden (§ 87 OSŘ). Zvláštní příslušnost výlučná určuje, který soud musí danou občanskoprávní věc projednat a rozhodnout.

Funkční příslušnost určuje rozsah působnosti mezi více soudy různého druhu, které se účastní na vyřízení téže věci po sobě. Je upravena v § 10 a 10a OSŘ. Krajské soudy tedy rozhodují o odvoláních proti rozhodnutím okresních soudů a vrchní soudy o odvoláních proti rozhodnutím krajských soudů jako soudů prvostupňových.⁴²

7.3.2. Procesní podmínky na straně účastníků řízení

Existují tři základní podmínky tohoto druhu a to způsobilost být účastníkem řízení, procesní způsobilost účastníků a zastoupení účastníků, které ještě může být na základě zákona, na základě rozhodnutí soudu a na základě plné moci.

Podle § 19 OSŘ způsobilost být účastníkem řízení má ten, kdo má způsobilost mít práva a povinnosti. Podle § 7 OZ způsobilost fyzické osoby mít práva a povinnosti neboli způsobilost k právům a povinnostem, vzniká narozením. Je neomezená a vzniká přirozeně. Tato způsobilost zaniká smrtí u fyzické osoby.

⁴² Schelleová, Ilona a kolektiv: Civilní proces, Eurolex Bohemia a.s. Praha, 2006, str. 290

Procesní způsobilost účastníků znamená způsobilost vykonávat samostatně procesní úkony neboli jednat samostatně před soudem. Z toho vyplývá, že každý sice má způsobilost být účastníkem řízení, nemusí ale mít procesní způsobilost. Procesní způsobilost najdeme v § 20 OSŘ – každý může před soudem jako účastník samostatně jednat (procesní způsobilost) v tom rozsahu, v jakém má způsobilost vlastními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti. U fyzických osob se tato způsobilost ztotožňuje se způsobilostí k právním úkonům podle občanského zákoníku. Ten jí zakotvuje v § 8: "způsobilost fyzické osoby vlastními právními úkony nabývat práva a brát na sebe povinnosti vzniká v plném rozsahu zletilostí". Rozsah procesní způsobilosti je u fyzických osob tedy v závislosti na rozsahu způsobilosti příslušné fyzické osoby k právním úkonům.

Co se týče zastoupení účastníků, vzniká jím na jedné straně procesněprávní poměr mezi zástupcem a zastoupeným a na druhé straně mezi oběma těmito subjekty a soudem i ostatními osobami účastnícími se procesu. Občanský soudní řád upravuje tento institut v § 22-31.

7.3.3. Negativní procesní podmínky

Negativní procesní podmínky existují dvě a to překážka litispendence a překážka rei iudicatae.

Překážka litispendence je překážka zahájeného řízení. Podle § 83/1 OSŘ: „zahájení řízení brání tomu, aby o téže věci probíhalo u soudu jiné řízení“. Tímto ustanovením se má zabránit, aby o stejné věci probíhala současně dvě nebo dokonce více řízení. Může jít o stejnou věc nebo o stejný předmět řízení nebo i o stejné osoby. Překážka litispendence dokonce vzniká i jestliže nárok na náhradu škody byl uplatněn v adhezním řízení nebo řízení přestupkovém.

Překážka rei iudicatae, neboli překážka věci rozsouzené, vzniká v případě, že v téže věci, jež je předmětem řízení, bylo již meritorně rozhodnuto. V této souvislosti se uplatňuje zásada „ne bis in idem“ (ne dvakrát v téže věci), která zabraňuje dvojímu projednání a rozhodování o stejném předmětu řízení mezi stejnými účastníky.

V této souvislosti je třeba zmínit, že pravomocný rozsudek o žalobě na určení tvoří překážku věci rozsouzené vůči nové žalobě na určení. Žaloba na plnění je ale

přípustná, i když se bude týkat stejných osob, protože se rozhodlo jen o tom, zda tu právní vztah je či není.

V případě zjištění existence překážky rei iudicatae, soud řízení zastaví a věc nepostupuje.

7.3.4. Nedostatky procesních podmínek a jejich následky

Nedostatek procesní podmínky, kterou se nepodařilo odstranit, brání tomu, aby bylo vydáno meritorní rozhodnutí. Buď tedy lze nedostatek odstranit a poté se může pokračovat v řízení nebo nelze odstranit a je to důvod k zastavení řízení. O tom rozhoduje soud usnesením. Některé procesní podmínky ale musí být odstraněny, protože, pokud by se kvůli těmto nedostatkům zastavilo řízení, rovnalo by se to odmítnutí spravedlnosti (např. zastoupení procesně nezpůsobilého účastníka).

Nedostatky procesních podmínek řeší soud z úřední povinnosti. Pokud budou splněny všechny podmínky, soud o tom žádné rozhodnutí vydávat nebude, ale začne se zabývat věcí samou.

Opravný prostředek, kterým lze napadnout rozhodnutí soudu prvního stupně nebo odvolacího soudu, je žaloba pro zmatečnost, která právě řeší nedostatek některé procesní podmínky, která v předchozím řízení nebyla splněna.

7.4. Žalobní petit

Žalobní petit je nezbytná náležitost žaloby, která je základem právě vztahu mezi žalobou a rozsudkem. Občanský soudní řád to vyjadřuje v § 79, kde říká, že z žalobního návrhu musí být patrné, čeho se žalobce domáhá. Žalobní petit vlastně určuje, o čem má soud ve věci samé jednat a rozhodovat. Žalobce v něm určuje svůj nárok a rozhodnutí, které od soudu vyžaduje. Formuluje vlastně návrh autoritativního výroku rozsudku a tím žádá, aby ho takto soud převzal, pokud žalobě vyhoví. Soud nesmí žalobci ve sporném řízení přisoudit něco jiného, než čeho se žalobce v petitu domáhá. Důležité je individualizovat petit, neboli přesně vymezit věc samou. Musí být úplný, určitý, přesný, jednoznačný a srozumitelný, aby byl materiálně vykonatelný. Dle jednoho z nálezů Ústavního soudu nelze žalobu považovat za neurčitou, jestliže žalobnímu návrhu nebo jeho části nebude moci být vyhověno proto, že není v souladu s hmotným právem, ani

tehdy, jestliže jednotlivé části petitu nemohou vedle sebe obstát. Posuzovat totiž soulad žaloby s hmotným právem ještě před tím, než bude požadovaný nárok věcně projednán, soudu nepřísluší.⁴³

Petit musí navazovat na skutková tvrzení žaloby, musí z nich vyplývat. Žalobní petit je možno, jakož i jiné náležitosti, po zahájení řízení zpřesňovat a upravovat.

V novodobé české historii a předtím v rakouském civilním procesu musel být předmět sporu vymezen jak skutkově, tak právně. Podaná žaloba tedy měla obsahovat jako formulaci žalobního petitu, z něhož by bylo patrné, čeho se žalobce domáhá, jakož i označení skutečností, na jejichž základě žalobce uplatňuje své právo, ale zároveň musel být v přesném souladu se zněním zákona označen právní vztah, z něhož uplatňovaný nárok či právo vyplývá.

V současné době se obecně uznává, že žalobce není povinen ve svém žalobním petitu označovat v souladu s odbornou právní terminologií právní vztah, z něhož odvozuje své uplatňované právo, neboť platí zásada „iura novit curia“. Žalobce tudíž uvádí pouze skutečnosti, na jejichž základě podle jeho názoru vzniklo právo, kterého se domáhá.⁴⁴

Každý návrh má zpravidla petit, který obsahuje požadavek, aby soud rozhodl o jednom konkrétním nároku. V tom případě se jedná o prostý petit. Vyplývá tedy z jednoho skutkového stavu. Může však docházet k spojování žalobních nároků, takový petit se pak nazývá petitem složeným. Soud pak rozhoduje jedním rozsudkem. Zvláštními případy složeného petitu jsou ty, v nichž jsou nároky uplatňovány eventuálně nebo alternativně a to tak, že se vzájemně vylučují. Jedná se o objektivní hromadění nároků (objektivní kumulace nároků). Občanský soudní řád o tom hovoří v § 112/1: v zájmu hospodárnosti řízení může soud spojit ke společnému řízení věci, které byly u něho zahájeny a skutkově spolu souvisí nebo se týkají týchž účastníků. K tomu je ještě nutno, aby soud, u něhož bylo řízení zahájeno, byl pro všechny spojené nároky příslušný podle ustanovení § 89 OSŘ o místní příslušnosti. Zároveň musí platit stejná věcná příslušnost a podmínka stejného obsazení soudu podle § 36a OSŘ.

Eventuální petit je takový, kde žalobce žádá aby žalovanému bylo uloženo určité plnění, např. k vydání věci (primární petit) a pro případ (in eventum), že primární petit

⁴³ Nález ústavního soudu ze dne 13.2.2001, Sb. nálezů a usnesení, č. 28/sv.21

⁴⁴ Macur, J.: Předmět sporu v civilním soudním řízení, svazek 256, Masarykova univerzita, Brno, 2002, str. 20

bude zamítnut, aby byl odsouzen k jinému plnění (eventuální petit), popř. k náhradnímu peněžitému plnění (interesse). Vztah těchto petitů je dán právě tím, že soud má povoleno se zabývat eventuálním petitem až tehdy, kdy je prokázána nemožnost plnění nároku, který byl uveden v primárním petitu. Není zde umožněna volba plnění. V praxi soudů je to tak, že v případě, že soud zjistí před vyhlášením rozsudku, že plnění primárního petitu je možné, vysloví v rozsudku jen výrok, který odpovídá požadavku z primárního petitu. Eventuální petit nezamítne, vlastně se jím ani nezabývá. Nastane-li však situace, že soud před rozsudkem zjistí, že požadavek na plnění z primárního petitu je nesplnitelný, tak ho zamítne a v rozsudku uloží povinnost, která vyplývá z požadavku na plnění obsaženém v eventuálním petitu. O primárním petitu tedy soud bude muset rozhodnout pokaždé a o eventuálním jen tehdy, když způsob plnění požadovaný primárním petitem, je nemožný.

O alternativní petit jde tam, kde se žalobce domáhá, aby byl žalovaný uznán povinným vydat určitou věc nebo zaplatit určitou peněžitou částku. Žalovanému je dáno tudíž právo volby mezi dvěma plněními. Hmotněprávní úprava je v § 561/1 OZ – lze-li závazek splnit více způsoby, má právo volby dlužník, nebylo-li dohodnuto jinak. Od provedené volby však nelze odstoupit. Tato volba není vázána na podmínku a splněním jednoho způsobu je žalovaný osvobozen od povinnosti plnit druhý. Od jednou vykonané volby ale dlužník nesmí odstoupit, takže vlastně výrok alternativní se změní ve výrok jednoduchý. Tuto volbu je možno provést až do doby případného výkonu rozhodnutí. Žalovaný tuto volbu provede buď výslovným projevem vůle nebo konkludentně, že začne plnit jeden ze způsobů.

Alternativa facultas (alternativní zmocnění) znamená, že žalobce formuluje svůj petit tak, že projeví ochotu přijmout od žalovaného místo plnění, které mu náleží podle zákona nebo podle smlouvy, plnění jiné. Žalovanému je umožněno se tímto způsobem své povinnosti zprostit, žalobce ale může vymáhat nuceně pouze primární plnění. Žalovaný ale může splnit svoji povinnost i tím, že žalobci poskytne stanovené náhradní plnění.

7.5. Vztah z hlediska předmětu žaloby a žalobního důvodu

Před samotným popsáním vztahu předmětu žaloby a žalobního důvodu považuji za nezbytné se krátce zmínit o obsahu pojmu žalobního důvodu. Rozumí se jím právní

poměr (ve smyslu hmotněprávním), o nějž žalobce opírá svůj uplatňovaný nárok a vyplývá z tvrzených skutečností. Žalobním důvodem ale nemusí být celý právní poměr, ale i jen některé právní následky, které jsou s ním spojené, tehdy se může označovat jako právní základ žaloby. Žalobce nemusí výslovně právní důvod své žaloby uvádět, protože právní kvalifikace skutečností je záležitostí soudu. Přesto však žalobce musí mít představu svého právního důvodu, aby vůbec byl schopen uvést relevantní skutečnosti. Právní důvod žaloby není jen teoretická kategorie. Soudní praxe často řeší sporné otázky s tím spojené. Jedna z nejčastějších je, jestli soud má vyhovět požadavku žalobce z jiného právního důvodu, než který tento uplatňuje. Jen ovšem za předpokladu, že takovou kvalifikaci tvrzené skutečnosti umožňují. Judikatura to řeší tak, že právní důvod je odvislý od právní kvalifikace prováděné soudem. Tudíž soud tak rozhodnout může, ale jen v případě, že žalobce výslovně neprojeví vůli, že nesouhlasí.

Zákon v § 79 OSŘ, kde se stanoví, co má žaloba obsahovat, se nezmiňuje o právním důvodu, což znamená, že uvedení tohoto důvodu nepatří mezi náležitosti, které má žaloba podle zákona mít.

Právo uplatněné žalobou je sice dostatečně identifikováno skutkovými údaji v ní uvedenými, avšak jen tehdy, jestliže žalobce uvedl správně všechny skutečnosti, jež k jeho individualizaci, prováděné „prostřednictvím“ příslušné právní normy, uvést měl – jen tehdy totiž může soud zjistit, do jakých pojmových tříd patří tvrzené poznatky o vnějším světě a podstatu jaké normy tyto zobecněné skutkové poznatky naplňují. Z toho potom vyvodí, jaké právo žalobce uplatňuje, neboť je zřejmé, o jakou právní normu se opírá.⁴⁵

Pokud bych měla shrnout pojem právního důvodu žaloby, řekla bych, že představuje identifikační znak žaloby, jeho vymezení tedy má význam pro úvahu o litispendenci, o věci rozsouzené a o změně žaloby. Je jím vlastně subjektivní právo, o jehož přiznání žalobce u soudu usiluje. Toto právo je určeno právně relevantními skutečnostmi, jež jsou uvedeny v žalobě, a které vyplývají z příslušné právní normy. Soud musí dbát, aby žalobce neutrpěl pro nedostatek právních znalostí újmu a musí mu tedy poskytnout příslušné právní poučení. Nemůže ale rozhodnout o jiném právu, než které žalobce vymezil jako „projednávanou věc“.

Civilněprocesní věda charakterizuje vzájemné vymezení procesní přípustnosti a materiální důvodnosti žaloby jako stanovení hranice mezi právem procesním a hmotným.

⁴⁵ Nypl, M., Právní důvod žaloby, Právník, 8/1969, str. 593

Hmotné právo a hmotněprávní vztahy zůstávají jen předmětem procesní činnosti, které existují před procesem a nezávisle na něm.

Obecně se uznává, že pokud se navrhovatel domáhá určení skutečnosti nebo platnosti abstraktní právní věty bez toho, aby se vázala na konkrétní skutkový stav, není přípustná žaloba.⁴⁶

Soudní rozhodnutí je jednak konkrétní normou (příkaz k určitému jednání), jíž soud na návrh oprávněného zasahuje do právní sféry soukromoprávních subjektů, a jednak je autoritativním zjištěním existence či neexistence určitého subjektivního soukromého práva nebo vztahu.

7.6. Vztah z hlediska právních účinků žaloby a rozsudku

Podle OSŘ je zahájení řízení bezprostředním účinkem podání žaloby. Všechny účinky zahájení řízení se vážou ke dni, kdy je žaloba soudu podána. Je tu ovšem výjimka a to v těch případech, kdy žaloba zároveň představuje hmotněprávní úkon, který je podle § 41 OSŘ účinný vůči ostatním účastníkům, avšak teprve od okamžiku, kdy se o něm v řízení dozvěděli. Účinky podání žaloby se projevují ve sféře procesní i hmotněprávní. Rozlišují se procesní účinky podání žaloby a hmotněprávní účinky podání žaloby. K procesním účinkům podání žaloby se nejčastěji řadí vznik procesněprávního vztahu mezi účastníky řízení a soudem, dále vznik překážky litispendence pro jiné řízení v téže věci, možnost volby příslušného soudu. K hmotněprávním účinkům podání žaloby se řadí vliv na běh lhůt, den doručení žaloby žalovanému, a jiné účinky stanovené zákonem.

Vznik překážky litispendence nastává pro totožnou věc. Občanský soudní řád to zmiňuje v § 83 – zahájení řízení brání tomu, aby o téže věci probíhalo u soudu jiné řízení. Totožnost věci je dána totožností účastníků nebo totožností žalobního nároku. Totožnost účastníků pak bude dána tehdy, budou-li v obou v řízeních vystupovat jako účastníci tytéž osoby buď ve stejném nebo opačném procesním postavení. Totožnost nároku ve smyslu výše zmíněném předpokládá nejen totožnost žalobního nároku ale i totožnost jeho odůvodnění.

Pro posouzení vztahu z hlediska účinku žaloby a rozsudku považuji za důležité se krátce zmínit o běhu lhůt.

⁴⁶ Macur, J.: Problémy vzájemného vztahu práva procesního a hmotného, Masarykova univerzita v Brně – právnická fakulta, Brno, 1993, str. 82

Jestliže podle hmotného práva určité subjektivní právo zaniká po uplynutí stanovené lhůty, má podání žaloby nejpozději posledního dne této lhůty ten účinek, že právo takto uplatněné nezanikne a může být soudem přiznáno bez ohledu na to, že v průběhu řízení stanovená lhůta uplyne. Ač je jinak pro rozhodnutí významný stav v době vyhlášení rozhodnutí, v tomto případě hledí soud k době zahájení řízení.⁴⁷

O subjektivních právech, která se promlčují, se vyjadřuje občanský zákoník v § 112: „uplatní-li věřitel v promlčecí době právo u soudu nebo u jiného příslušného orgánu a v zahájeném řízení řádně pokračuje, promlčecí doba od tohoto uplatnění po dobu řízení neběží“. To platí i o právu, které bylo pravomocně přiznáno a pro které byl u soudu nebo u jiného příslušného orgánu navržen výkon rozhodnutí. Soud musí přihlížet ke stavu v době zahájení řízení, pokud žalovaný během řízení vznese námitku promlčení. V době zahájení řízení není ještě jasné, zda se běh promlčecí doby bude stavět nebo přerušovat. Jisté je jen to, že promlčecí doba od zahájení řízení neběží a je tak žalobci zaručeno, že během řízení nemůže dojít k promlčení, pokud bude v řízení pokračovat. Byl-li skutečně běh promlčecí doby podáním žaloby zastaven nebo přerušen, ukáže až výsledek, k němuž řízení dospěje.

7.7. Rozsudek a předmět řízení

Předmět řízení je vymezen u řízeních, která lze zahájit jen na návrh, dispozitivními úkony účastníků. U řízeních, která se zahajují bez návrhu, je předmět řízení určen jen povšechně.

Soud musí vyčerpat celý předmět řízení, ale zároveň nesmí přisoudit více nebo něco jiného – „iudex ne eat ultra petita partium“ (tzn. soud nesmí překročit návrhy stran). Existují ovšem dvě výjimky. Při první jde o řízení, která mohou být zahájena i bez návrhu. Není brán zřetel na to, zda byla zahájena návrhem nebo usnesením soudu, soud není vázán návrhy účastníků. Z toho vyplývá, že soud může přisoudit i více, než je požadováno nebo navrhováno. Druhá výjimka se týká toho, že ze zákona vyplývá určitý způsob vypořádání vztahu mezi účastníky. Tato výjimka se týká jak řízení sporného, tak i řízení nesporného. Opírá se o některá hmotněprávní ustanovení, která svěřují do

⁴⁷ Winterová, A.: Žaloba v občanském právu procesním, AUC Iuridica, 1979, str. 51

pravomoci soudu některá konstitutivní rozhodnutí (např. o způsobu zrušení spoluvlastnictví a vypořádání mezi spoluvlastníky).⁴⁸

Nelze popisovat provázaný vztah předmětu sporu a rozsudku bez malého nahlédnutí do minulosti, které dobře shrnul pan Josef Macur. Po dlouhou dobu byl obecně zastáván názor, že předmět sporu a předmět rozsudku jsou identické, že se navzájem kryjí, takže mohou být také jednotně vymezeny, bez toho, aby se musel každý z pojmů vymezovat samostatně.

Východiskem tohoto pojetí byl zejména princip „panství stran“ v civilním řízení, podle něhož soud není oprávněn překročit návrhy stran. Další pokračující vývoj vedl k určitému zpochybnění správnosti tohoto výše zmíněného stanoviska. Bylo poukazováno na okolnost, že v některých případech soud může návrhy stran překročit nebo jejich obsah rozhodnutím nevyčerpat, takže předmět sporu a předmět rozsudku lze individualizovat a vzájemně rozlišit. Podle OSŘ soud může překročit návrhy účastníků a přisoudit více, než čeho se domáhají, pokud ze zákona vyplývá určitý způsob vypořádání vztahu mezi účastníky (§ 153/2). Jde však podle názoru pana profesora o tak úzce pojaté výjimky z pravidla totožnosti, že je sotva možno z nich vyvodit dalekosáhlé závěry z hlediska opodstatněnosti samotného pravidla. Dále poukazuje na okolnost, že v případě vadného pravomocného rozsudku, jímž se poruší zásada dispoziční, účinky rozsudku samy o sobě nepominou, rozsudek je platný a závazný, pokud nebude v mimořádném opravném řízení zrušen. I tuto výjimku nepovažuje za vážný argument proti principu jednoty předmětu sporu a předmětu rozsudku. Vážnější je pro něj argument, že žalobce není povinen uvádět v žalobě právní kvalifikaci svého žalobního návrhu a soud, který až následně zjišťuje skutkový stav, nemůže předvídat právní kvalifikaci žalobní žádosti. Až v průběhu řízení může zjistit, že se tato právní kvalifikace od předmětu sporu vymezeného žalobcem liší a že předmět rozsudku musí být formulován úžeji než předmět sporu.⁴⁹

⁴⁸ Prof. JUDr. Alena Winterová a kolektiv: Civilní právo procesní, 3. vydání, Linde Praha a.s., Praha 2006, str. 296

⁴⁹ Macur, J.: Předmět sporu v civilním soudním řízení, svazek 256, Masarykova univerzita, Brno, 2002, str. 60

7.8. Řízení zahájené žalobou neboli tzv. sporné řízení

Sporné řízení je vnitřně jednotný celek procesních úkonů. Ty slouží jednomu cíli – odstranit porušené nebo ohrožené právo, aniž je obsah konkrétně vymezen.

Toto řízení vzniká mezi účastníky právních vztahů, kde je spor o existenci nebo neexistenci vzájemných práv a povinností. Účastníky jsou dvě proti sobě stojící strany, které hájí své zájmy. Vítězství jedné ze stran znamená prohru druhé strany. Není zde vyloučena pluralita osob jak na straně žalobce tak na straně žalovaného popř. na obou stranách. Řízení se tedy zahajuje podáním žaloby dnem, kdy toto podání dojde soudu nebo může být žaloba podána ústně do protokolu.

Pro toto řízení je typická zásada dispoziční. Je to výraz aktivity účastníků, kteří žádají procesní ochranu a určují její meze, to vše v rámci dispozice svým právem. Tato zásada znamená, že strany mají právo s řízením disponovat a tím pádem i s předmětem řízení. Předpokladem je ale žaloba, kterou žalobce určuje, jak a zda vůbec proces proběhne. Žalobce tedy může vzít žalobu kdykoliv zpět, nesmí být nucen k pokračování nebo v zastavení řízení. Může i žalobní návrh měnit.

Další významná zásada je zásada projednací, která vyjadřuje povinnost účastníků poskytnout danému soudu potřebné údaje včetně vylíčení skutkového stavu, označení důkazů a hlavně návrh, z něhož vyplývá, čeho se žalobce domáhá. Strana musí dodat skutkový materiál, což nevylučuje možnost soudu vykonat i důkazy, které účastníci sami ani nenavrhli.

Řízení se zahájí i v případě, kdy má žaloba určité nedostatky, protože toto zjišťování provádí soud již v rámci řízení. V případě, že nejsou nedostatky odstraněny nebo je není možno z povahy věci odstranit (jsou neodstranitelné), vede to k odmítnutí žaloby popř. k zastavení řízení bez meritorního rozhodnutí.

Účinkem zahájení řízení je vznik procesněprávního vztahu mezi žalobcem a soudem. V rámci tohoto vztahu vzniká soudu povinnost doručit žalobu ostatním účastníkům podle § 79 odst. 3 OSŘ: „Žalobu (návrh na zahájení řízení) soud doručí ostatním účastníkům do vlastních rukou. Žalobce (navrhovatel) může obeznámit žalovaného (ostatní účastníky řízení) s obsahem návrhu tím, že vedle stejnopisu žaloby (návrhu) doručovaného soudem mu sám zašle další stejnopis“. Tímto doručením stejnopisu žaloby vzniká trojstranný procesněprávní vztah.

Ke dni zahájení se dále váží tyto procesněprávní účinky:

- Vznik překážky litispendence uvedený v § 83/1 OSŘ: „Zahájení řízení brání tomu, aby o téže věci probíhalo u soudu jiné řízení“.
- Perpetuatio fori uvedená v § 11/1 OSŘ: „Řízení se koná u toho soudu, který je věcně a místně příslušný. Pro určení věcné a místní příslušnosti jsou až do skončení řízení rozhodné okolnosti, které tu jsou v době jeho zahájení“.
- Konsumace (vyčerpání) žalobcova práva volit příslušný soud (§ 11/2 a § 87 OSŘ), včetně vyčerpání možnosti dovolávat se prorogace dle § 89a OSŘ: „Účastníci řízení v obchodní věci se mohou písemně dohodnout na místní příslušnosti jiného soudu prvního stupně, ledaže zákon stanoví příslušnost výlučnou. Taková smlouva nebo její ověřený opis musí být doloženy již v žalobě (návrhu na zahájení řízení)“.
- Všeobecně z procesněprávního vztahu vyplývá povinnost soudu provést řízení i bez dalších návrhů dle § 100/1 OSŘ: „Jakmile bylo řízení zahájeno, postupuje v něm soud i bez dalších návrhů tak, aby věc byla co nejrychleji projednána a rozhodnuta. Přitom usiluje především o to, aby spor byl vyřešen smírně“ a povinnost účastníků poskytovat soudu potřebnou součinnost (§ 6 a § 101/1 OSŘ).⁵⁰

Ke dni zahájení řízení se ovšem váží i hmotněprávní účinky a to např. to, že lhůty v průběhu řízení neběží. Tím pádem nedochází k promlčení ani k prekluzi.

Po zahájení řízení než se soud začne zabývat věcí samou, musí vyřešit otázku procesních podmínek a jejich případných vad. Tímto tématem se v podrobnostech zabývám v bodech 6.3.1. až 6.3.5.

§ 6 OSŘ stanoví: „V řízení postupuje soud v součinnosti se všemi účastníky řízení tak, aby ochrana práv byla rychlá a účinná a aby skutečnosti, které jsou mezi účastníky sporné, byly spolehlivě zjištěny“. To ve zkratce znamená, že od samého počátku řízení musí mít soud jasno ohledně vymezení účastníků řízení a dávat jim prostor k uplatnění jejich práv.

Sporné řízení bez jednání je možné pouze za předpokladu, že lze rozhodnout na základě důkazů, jimiž stav věci je dostatečně prokázán a že účastníci souhlasí s tím, že bude rozhodnuto ve věci bez nařízení jednání. V případě konání jednání (zasedání soudu)

⁵⁰ Prof. JUDr. Alena Winterová a kolektiv: Civilní právo procesní, 3. vydání, Linde Praha a.s., Praha 2006, str. 370

se projednává věc sama. Předvolání jsou účastníci a další subjekty (všichni, jejichž přítomnost je nezbytná). Provede se dokazování a dle § 117/1 OSŘ má předseda senátu dbát na to, aby věc mohla být úplně, spravedlivě a bez průtahů projednána.

V rámci sporného řízení byly zavedeny novelou OSŘ č. 30/2000 Sb. nové prvky koncentrace řízení. Ty mají donutit účastníky, aby svá tvrzení a důkazní návrhy předkládaly včas a řízení tímto neprotahovali na později. Následkem nesplnění daných povinností do stanovené doby je nepřihlédnutí ze strany soudu k návrhům podaným právě po této době.

Existují prvky koncentrace zákonné a koncentrace soudcovské.

- o Prvky koncentrace zákonné – stanoví OSŘ v § 205a a § 219a. Základem je uvedení rozhodujících důkazů a skutečností v řízení v prvním stupni. Existuje však ještě přísnější ustanovení v rámci zákonné koncentrace a to v § 118b OSŘ, který totiž stanoví pro některá řízení, která jsou zde taxativně uvedena, že účastníci toho daného řízení musejí uvést důkazy a skutečnosti dokonce nejpozději do skončení prvního jednání. Ke skutečnostem a jiným návrhům, které budou uvedeny později, nebude soud přihlížet. Existuje zde opět jedna výjimka ve formě tří možností, kdy jsou nová tvrzení dovolena, a to:
 - Pozdějším návrhem se zpochybní věrohodnost důkazů provedených před soudem prvního stupně popř. při prvním jednání
 - Jde-li o skutečnosti, které nastaly až po prvním jednání
 - Jde-li o skutečnosti, které daný účastník nemohl uvést včas a to bez své viny
- o Prvky koncentrace soudcovské – zejména § 118c OSŘ – který stanoví, že na návrh účastníka soud může rozhodnout, že se mohou nové návrhy a skutečnosti a důkazy uvést nejpozději ve lhůtě, kterou sám soud určí (nejméně 15 dnů - § 118c odst.1 OSŘ, věta za středníkem). K tomu může docházet v případě, že se podá návrh, aby soud takto rozhodl a to vlivem průtahů, ke kterým dochází vinou účastníka. Druhý účastník se pak může cítit tímto jednáním poškozován.

7.9. Řízení zahájené i bez návrhu neboli tzv. nesporné řízení

Nesporné řízení je souhrn oprávnění soudu a účastníků. Jejich cíl je různý.

Většinou jde o budoucí konkrétní právní úpravu poměrů účastníků, která je spojena se vznikem, změnou nebo zánikem práv a povinností.

Cílem nesporného řízení je upravovat právní poměry účastníků konstitutivním rozhodnutím (ne bez výjimky) do budoucna. Nejedná se zde o vítězství jednoho účastníka nad druhým. Posouzení právních otázek v případě nesporného řízení nebývá obtížné, hlavní je zjišťování skutkového stavu.

V tomto řízení se používají jiné zásady než v řízení nesporném. Základem jsou zásada oficiality (soud zahajuje řízení z důvodu ochrany zájmů společnosti sám i bez návrhu) a zásada vyhledávací (zájem společnosti vede soud k tomu, aby učinil vlastní vhodná opatření, která mu usnadní zjistit potřebný skutkový základ jeho rozhodnutí a vyhledat k tomu potřebné důkazy, aniž by se tu vázal především na iniciativu samotných účastníků řízení). Občanský soudní řád uvádí nesporná řízení v hlavě páté části třetí. Zde jsou totiž upraveny odchylky od řízení sporného.

Účastníci se v tomto druhu řízení, vzhledem k jejich nespornému postavení nazývají navrhovatelé popř. odpůrci a podnětem k zahájení řízení není žaloba, ale návrh na zahájení řízení. Specifikem tohoto druhu řízení je to, že soud může řízení zahájit sám i bez návrhu a to buď na základě vlastní nebo podnětové iniciativy na základě § 81/1 OSŘ, což je demonstrativní výčet, který současně odkazuje na další případy uvedené na jiných místech OSŘ. Některá nesporná řízení ovšem nelze zahájit bez návrhu a jejich zahájení je naopak závislé na podání návrhu účastníkem toho daného řízení jako např. § 180a OSŘ – řízení o určení, zda je třeba souhlasu rodičů dítěte k jeho osvojení.

Rozdílné důsledky způsobů zahájení nesporných řízení (na návrh, bez návrhu) jsou zřetelné i při rozhodování soudu. Např. byl-li podán matkou návrh na zvýšení výživného, který není důvodný, soud tento návrh zamítne. Zahájil-li soud řízení ve stejné věci sám, bez návrhu a nárok není důvodný, rozhodne tak, že neshledává důvod ke změně původního rozhodnutí.⁵¹

Co se týče okruhu osob v tomto řízení, je určován zájmem společnosti o procesní ochranu právních vztahů osob. Ty nevystupují v poměru odpůrce vůči jiným osobám. Účastníky jsou tedy ti, které zákon za účastníky označí. Nedochozí k jejich označení navrhovatelem. V nesporných řízeních zahajovaných i bez návrhu se objevují kromě navrhovatelů ti, o jejichž právech a povinnostech má být v řízení jednáno, ti o jejichž

⁵¹ Stavínková J., Hlavsa P., Civilní proces a organizace soudnictví, Doplněk Bmo, 2003, str. 334

právech či povinnostech má být rozhodnuto a ti, jejichž práva či povinnosti mohou být výrokem soudu dotčena.

8 Vzájemný vztah žaloby a rozsudku pro zmeškání a rozsudku pro uznání

Oba tyto rozsudky , každý ovšem jiným způsobem, usnadňují za určitých okolností roli soudu a urychlují řízení.

Rozsudek pro zmeškání je tedy zvláštní druh rozsudku. Jeho právní úprava je začleněna v § 153b OSŘ. Pan profesor V. Hora ve své knize Československé civilní právo procesní uvádí: „zde se stává věc zralou k rozhodnutí podle vůle zákona, jenž upouští tu od požadavku, aby skutkový stav byl úplně najisto postaven, a spokojuje se skutkový stavem, jenž byl soudu předložen jen jedinou stranou“.

Jde o institut sporného procesu, v němž jsou práva a povinnosti, jimiž jinak mohou jejich nositelé mimoprofesně disponovat, soudem deklarovány. Tento rozsudek nelze vydat:

- V řízení nesporném
- Ve věcech, kde nelze uzavřít a schválit smír
- Ve věcech, kde rozsudkem dochází ke vzniku, změně nebo zrušení právního poměru

Předpokladem pro to, aby by vydán tento rozsudek pro zmeškání, jsou:

- Žalovaný zmeškal jednání – nedostavil se k jednání, ač byl řádně poučen a včas se neomluvil
- Žalovaný zmeškal první jednání, které bylo v dané věci nařízeno
- Návrh žalobce, který se dostavil na jednání

Jsou-li splněny všechny předpoklady pro vydání kontumačního rozsudku, soud má povinnost tento druh rozsudku vydat.⁵²

Rozsudek pro uznání – Jedná se o úsporný rozsudek. Nevyžaduje žádné skutkové odůvodnění ani jejich právní posouzení, pouze se opírá o dispozitivní procesní úkon žalovaného.⁵³ Základem je hmotněprávní uznání dluhu podle § 558 OZ. Žalovaný nemůže vázat uznání nároku na splnění nějaké podmínky. Přichází do úvahy ve sporech

⁵² Winterová, A.: Rozsudek pro zmeškání, rozsudek pro uznání, Právní praxe, 10/1993, str. 594

⁵³ Viz např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20.10.2004, sp. Zn. 32 Odo 180/2004

týkajících se závazkových právních vztahů. Stejně jako kontumační rozsudek i rozsudek pro uznání je možný pouze u sporných řízení. Není možný ve věcech, kde lze uzavřít a schválit smír a v případech konstitutivního rozhodnutí.

Základem je výslovné uznání nároku žalovaným v průběhu soudního řízení. Toto uznání musí ale být učiněno přímo vůči soudu, jinak jde pouze o hmotněprávní úkon. Ten pak nevyvolá povinnost soudu rozhodnout rozsudkem pro uznání. Je možné uznat pouze základ nároku bez vyslovení uznání výše. Pak jsou možné dvě varianty a to rozhodnout rozsudkem mezitímním pro uznání nebo rozsudkem pro uznání jen na návrh žalobce dle § 153a/1 OSŘ: „uzná-li žalovaný v průběhu soudního řízení nárok nebo základ nároku, který je proti němu žalobou uplatňován, rozhodne soud rozsudkem podle tohoto uznání. Uzná-li žalovaný nárok proti němu žalobou uplatněný jen zčásti, rozhodne soud rozsudkem podle tohoto uznání, jen navrhne-li to žalobce“.

9 Rozhodnutí o žalobě podle části páté Občanského soudního řádu

Řízení dle páté části OSŘ se odlišuje od správního soudnictví dle SŘS, které se zabývá řešením sporů vznikajících z veřejnoprávních vztahů tím, že § 244/1 OSŘ vyjmenovává oblasti rozhodování o soukromoprávních vztazích a to tak, že věc vyplývá z občanskoprávních, pracovních, rodinných a obchodních vztahů. Řízení podle části páté OSŘ se zahajuje na návrh, který se nazývá žalobou. Nejde ovšem o žalobu podle § 80 OSŘ, ale upravuje to § 246 OSŘ: „K návrhu je oprávněn ten, kdo tvrdí, že byl dotčen na svých právech rozhodnutím správního orgánu, kterým byla jeho práva nebo povinnosti založena, změněna, zrušena, určena nebo zamítnuta. Tento návrh se nazývá žalobou“. Tu však může žalobce podat až po vyčerpání řádných opravných prostředků ve správním řízení. Platí zde ovšem omezení ve formě lhůty, která činí dva měsíce od doručení rozhodnutí správního orgánu.

Soud rozhoduje rozsudkem ve věci samé dospěje-li k závěru, že o sporu nebo jiné právní věci má být rozhodnuto jinak, než rozhodl správní orgán. Pak tento rozsudek nahradí rozhodnutí správního orgánu v tom rozsahu, v jakém je rozsudkem soudu dotčeno. Usnesení se používá pouze tam, kde to zákon výslovně stanoví. Výrok tohoto rozsudku je závazný pro účastníky, osoby na řízení zúčastněné a pro orgány veřejné moci. V ostatních náležitostech a průběhu se rozsudek ztotožňuje s rozsudkem dle hlavy čtvrté části třetí OSŘ.

10 Závěr

Na první pohled vcelku jednoznačný vztah žaloby a rozsudku se v průběhu mé práce změnil na složitý provázaný systém plný různých rovin a variabilních možností. Žaloba, jako procesní nástroj žádající poskytnutí právní ochrany, je dostupná po překonání jistých překážek. Pak je úkolem soudu zjišťovat, zda subjektivní právo v žalobě uplatněné, skutečně náleží žalobci. Názor soudu o věci samé se objeví v rozsudku. Ideální soudní rozhodnutí je takové, které je vydáno na základě co možná nejlepšího a nejstabilnějšího přesvědčení o daném skutkovém stavu a zároveň výkladu právních norem. Rozsudek je dá se říci zpětná vazba (odpověď) na nárok, který žalobce uplatnil v žalobě. Tím pádem vznikají dvě možnosti tohoto vztahu. Soud buď žalobě vyhoví, tak, že ochranu žalobci poskytne (do tohoto momentu spadá i varianta pouze částečného vyhovění žalobě) nebo žalobu zamítne a v tom případě poskytuje ochranu žalovanému.

Seznam použité legislativy a seznam zkratk

OZ - Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v platném znění

Ústava - Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Listina - Ústavní zákon č. 23/1991 Sb., Listina základních práv a svobod

ZR - Zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, v platném znění

OSŘ - Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, v platném znění

ZRP – Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství

Judikatura

Nálezy Ústavního soudu České republiky

Rozsudky Nejvyššího soudu České republiky

Seznam použité literatury a pramenů

Boura, F.: Soudní rozhodnutí, 1. vydání, Orbis, Praha, 1957

Bureš, J., Drápal L., Krčmář Z. a kol.: Občanský soudní řád – komentář, 7. vydání, C.H.Beck, Praha, 2006

Harvánek, J. a kol.: Právní teorie, Brno, 1995

Heyrovský, Leopold, Dr: Dějiny a systém soukromého práva římského, Bratislava, 1929

Kincl, J.: Urfus, V., Škrejpek, M.: Římské právo, C.H.Beck, Praha, 1995

Kindl, M., Šíma, A., David, O.: Občanské právo procesní, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., Plzeň, 2005

Macur, J.: Právo procesní a právo hmotné, Masarykova univerzita, Brno, 1993

Macur, J.: Problémy vzájemného vztahu práva procesního a hmotného, Masarykova univerzita, Brno, 1993

Macur, J.: Předmět sporu v civilním soudním řízení, svazek 256, Masarykova univerzita, Brno, 2002

Nypl, M., Právní důvod žaloby, Právník, 8/1969

Schelleová, I. a kolektiv: Civilní proces, Eurolex Bohemia a.s., Praha 2006

Stavínohová J., Hlavsa P., Civilní proces a organizace soudnictví, Doplněk Brno, 2003

Steiner, V.: Žaloba v poměru k právu hmotnému a procesnímu, Právník, 1974

Steiner, V.: Občanské právo procesní v teorii a praxi, Praha, 1975

Winterová, A. a kolektiv: Občanské právo procesní, ISV nakladatelství, Praha 1994

Winterová, A. a kolektiv: Civilní právo procesní, 3. aktualizované a doplněné vydání, Linde Praha a.s., Praha, 2004 a 2006

Winterová, A.: Žaloba v občanském právu procesním, AUC Iuridica, 1979

Winterová, A.: Žalobní právo, AUC Iuridica 1-2, Praha 1979

Winterová, A.: Rozsudek pro zmeškání, rozsudek pro uznání, Právní praxe, 10/1993

Zoulík, F.: Konstitutivní rozsudky, Právník, 1966

Zoulík, F.: Soudy a soudnictví, C.H.Beck, Praha 1995